

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТО НАРОДНО
СЪБРАНИЕ

РАЗПОРЕЖДАНЕ

НА ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ

N 050-01-261/03.11. 2020 г.

На основание чл. 8, ал. 1, т. 1 и чл. 88, ал. 3 от Правилника за организацията и дейността на Народното събрание

РАЗПОРЕЖДАМ:

Разпределям Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 година с приложен проект за решение, № 002-03-15, внесен от Министерски съвет на 02.11.2020 г., на следните постоянни комисии:

- Комисия по образованието и науката
- Комисия по труда, социалната и демографската политика
- Комисия по икономическа политика и туризъм
- Комисия по транспорт, информационни технологии и съобщения
- Комисия по бюджет и финанси
- Комисия по въпросите на децата, младежта и спорта

**ЗА ПРЕДСЕДАТЕЛ НА
НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ.**

ЕМИЛ ХРИСТОВ

НАРОДНО СЪБРАНИЕ	
Вх.№	002-03-15
Дата	02.11.2020г.

11 05
afes

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ

№...02.01-113.....

... 30 ОКТОМВРИ, 2020 г.

ДО

ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА
НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ

г-жа ЦВЕТА КАРАЯНЧЕВА

УВАЖАЕМА ГОСПОЖО КАРАЯНЧЕВА,

На основание чл. 9, ал. 3, т. 1 от Закона за висшето образование изпращам Ви одобрената с Решение №.....791..... на Министерския съвет от 2020 г. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 г.

Приложение: съгласно текста

МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ:

(Бойко Борисов)

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ

Препис

РЕШЕНИЕ № 791

от 30 октомври 2020 година

ЗА ПРЕДЛОЖЕНИЕ ДО НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ ЗА ПРИЕМАНЕ НА
СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2021-2030 г.

На основание чл. 9, ал. 3, т. 1 от Закона за висшето образование

МИНИСТЕРСКИЯТ СЪВЕТ
РЕШИ:

1. Одобрява Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 г. съгласно приложението.
2. Предлага на Народното събрание да разгледа и приеме стратегията по т. 1.

МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ: /п/ Бойко Борисов

ГЛАВЕН СЕКРЕТАР НА
МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ: /п/ Веселин Даков

Вярно,

ЗА ДИРЕКТОР НА ДИРЕКЦИЯ
“ПРАВИТЕЛСТВЕНА КАНЦЕЛАРИЯ”:

Жана Кадънкова
/Жана Кадънкова/

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
НАРОДНО СЪБРАНИЕ

Проект

РЕШЕНИЕ

**ЗА ПРИЕМАНЕ НА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2021-2030 Г.**

Народното събрание на основание чл. 9, ал. 2, т. 3 от Закона за висшето образование

РЕШИ:

Приема Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 г.

Решението е прието от 44-ото Народно събрание на
2020 г. и е подпечатано с официалния печат на Народното събрание.

**ПРЕДСЕДАТЕЛ НА
НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ:**

(Цвета Караянчева)

**СТРАТЕГИЯ
ЗА РАЗВИТИЕ НА
ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЗА ПЕРИОДА 2021-2030 ГОДИНА**

София, България

**СТРАТЕГИЯ
ЗА РАЗВИТИЕ НА
ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЗА ПЕРИОДА 2021-2030 ГОДИНА**

София, България

СЪДЪРЖАНИЕ

1. УВОД – контекст, цели и обхват на настоящата стратегия
2. АНАЛИЗ НА СРЕДАТА И НА СЪСТОЯНИЕТО НА СИСТЕМАТА НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
 - 2А. Кратък преглед на напредъка на изпълнението на основните цели на Стратегията за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020 година
 - 2Б. Предизвикателства, възникващи от промени извън сферата на висшето образование в Република България
 - 2.1 Ускоряваща се динамика на пазара на труда
 - 2.2 Повишаване на ролята на науката и иновациите за развитие на конкурентоспособна икономика и за решаване на обществени проблеми
 - 2.3 Всеобща дигитализация и развитие на образователни системи, които допълват или са алтернативни на класическото висше образование
 - 2.4 Интензифициране на глобалното предлагане на образователни услуги във висшето образование (Европейско пространство за висше образование)
 - 2.5 Застаряване на населението и промени във възрастовата структура
 - 2.6 Промяна в ролята, целите и функциите на висшето образование
 - 2В. Предизвикателства, възникващи от процеси вътре в сферата на висшето образование в Република България
 - 2.7 Изоставане от тенденциите в европейското висше образование и слаба интернационализация на българското висше образование
 - 2.8 Качество и достъп до образование в условията на масовизация на ВО и демографска криза
 - 2.9 Използване на критичните нагласи на обществото към ВО като стимул за неговата промяна
 - 2.10 Липса на съответствие с потребностите на дигиталното поколение и с компетентностите, необходими за успешна реализация в условията на технологична революция
 - 2.11 Недостатъчна подкрепа и недостатъчно развитие на научните изследвания като неразделна част от висшето образование
 - 2.12 Трудности в подбора, развитието и мотивирането на преподавателите

- 2.13 Предизвикателства, свързани с управлението на ВУ
- 2.14 Необходимост от ефективна, обективна и справедлива акредитация
- 2.15 Непълноценно включване в развитието на икономическите центрове в страната

2Г. SWOT-анализ

3. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

4. ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

5. ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ И ЦЕЛИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Цел 1. Разработване на устойчив механизъм за осъвременяване на съществуващите и създаване на нови учебни програми

Цел 2. Въвеждане на съвременни, гъвкави и ефективни форми и методи на обучение

Цел 3. Подобряване на организацията и на ефективността на образованието във ВУ

Цел 4. Интернационализация на висшето образование и включване в международни образователни и научни мрежи

Цел 5. Стимулиране на участието на младите преподаватели

Цел 6. Активизиране на научната дейност във висшите училища и научните организации

Цел 7. Изграждане на ефективна връзка образование–наука–бизнес

Цел 8. Повишаване ролята на ВУ като активен фактор за регионално развитие

Цел 9. Подобряване на управлението и на системата за акредитация на ВУ

Цел 10. Подобряване структурата и ефикасността на висшето образование

6. ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ НА СТРАТЕГИЯТА

7. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

8. ОРГАНИЗАЦИЯ, КОНТРОЛ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СТРАТЕГИЯТА.

Списък на съкращенията

на български език

БАН	Българска академия на науките
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВО	Висше образование
ВУ	Висше училище
ЕК	Европейска комисия
ЕП	Европейски парламент
ЕПВО	Европейско пространство за висше образование
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЗВО	Закон за висшето образование
ЗРАСРБ	Закон за развитието на академичния състав в Република България
ЗФУКПС	Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор
ИСИС	Иновационна стратегия за интелигентна специализация
МЗХГ	Министерство на земеделието, храните и горите
МИЕ	Министерство на икономиката и енергетиката
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАОА	Национална агенция за оценяване и акредитация
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НАЦИД	Национален център за информация и документация
НИД	Научно-изследователска дейност
НО	Научна организация
НКВОРБ	Национална карта на висшето образование в Република България
НПКНИ	Национална пътна карта за научноизследователската инфраструктура
НПО	Неправителствени организации
НС	Народно събрание
НСИ	Национален статистически институт
ОПНОИР	Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020 година
ОКС	Образователно-квалификационна степен
ПМС	Постановление на Министерския съвет
ПН	Професионално направление
ПНИИДИТ	Програма „Научни изследвания, иновации и дигитализация за интелигентна трансформация“ 2021-2027 година

ПО	Програма „Образование“ 2021-2027 година
РСВУБ	Рейтингова система на висшите училища в България
ССА	Селскостопанска академия
УЦЖ	Учене през целия живот
ЦПО	Център за професионално обучение

На английски език

AI	Изкуствен интелект
AR	Добавена реалност
ECTS	Европейска система за натрупване и трансфер на кредити
ENQA	Европейската асоциация за осигуряване на качеството
EQAR	Европейския регистър на агенциите за оценяване на качеството
ISCED	Международна стандартна класификация на образованието
MOOCs	Масови отворени онлайн курсове
SWOT	Анализ на силните и слабите страни, на възможностите и заплахите
VR	Изкуствена реалност

1. УВОД – контекст, предназначение и времеви обхват на стратегията

През последните години системата на ВО в Република България претърпя значителни промени под въздействието на редица външни и вътрешни фактори. Положителен фактор за развитието ѝ бяха заложените в действащата Стратегия за развитие на ВО в Република България за периода 2014-2020 година основни цели и предприетите мерки за тяхното постигане.

По изпълнението на много от дейностите и постигането на голяма част от целите на Стратегията има съществен напредък, но предстои още работа. Необходимо е и поставянето на нови цели, съответстващи на актуалните предизвикателства, особено във връзка с ускореното развитие на дигиталните технологии и с интензивната дискусия в глобален мащаб за целите на висшето образование и за ролята на висшите училища в новите условия.

Анализът на постигнатото през последните години и на новите предизвикателства пред системата на ВО показва необходимостта от изготвяне и приемане на нова Стратегия за развитие на висшето образование в Република България, която да очертае визията и да осигури устойчиво развитие на системата на ВО в Република България за периода 2021 – 2030 година.

Настоящата стратегия е разработена в съответствие със следните нормативни актове и стратегически документи:

- Закон за висшето образование;
- Закон за развитието на академичния състав в Република България;
- Стратегия „Европа 2030“;
- Националната програма за развитие „България 2030“;
- Стратегия за развитие на висшето образование в България 2014-2020 г.;
- Национална стратегия за учене през целия живот;
- Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030 г.;
- Национална квалификационна рамка;
- Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот;
- Съобщения на министрите, отговарящи за висшето образование в държавите от Европейското пространство за висше образование.
- Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022, приета от 41-ото НС на 24 ноември 2011 г.
- Национална програма за развитие на физическото възпитание и спорта 2018-2020 г.

Стратегията отчита и препоръките на Европейската комисия за развитие на висшето образование, съдържащи се в:

- ЕК (2017) Съобщение за модернизация на висшето образование „*Нов тласък за висшето образование в ЕС*“ – COM(2017)0247;
- ЕК (2018) *План за действие в областта на цифровото образование* – COM(2018)22;
- ЕК (2018) *Предложение за препоръка на Съвета относно насърчаването на общите ценности, приобщаващото образование и европейското измерение на преподаването* – COM(2018)23;
- ЕК (2018) *Предложение за препоръка на Съвета относно ключовите компетентности за учене през целия живот* – COM(2018)24;
- ЕК (2018) *Съобщение относно изкуствения интелект* – COM(2018)237;
- ЕК (2018) Съобщение до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. *Изграждане на по-силна Европа: ролята на политиките за младежта, образованието и културата*. Брюксел, 22.5.2018 г. – COM(2018) 268 final.

Настоящата стратегия представя основните принципи и приоритети в развитието на системата на висшето образование в Република България с хоризонт до 2030 г. и определя конкретни цели, дейности и мерки за тяхното изпълнение. В структурен аспект тя обхваща анализ на средата и на състоянието на системата на висшето образование; принципи при разработването и изпълнението на стратегията за развитие на висшето образование; визия за развитие на висшето образование; основни цели, дейности и мерки на стратегията, както и очаквани резултати от изпълнението ѝ. В съдържателен аспект стратегията е конструирана съобразно идентифицираните предизвикателства пред системата на висшето образование, произтичащи от външната среда и от вътрешните процеси във висшето образование. При анализа и дефинирането на целите, дейностите и мерките са обхванати ключови процеси при функционирането на системата на висше образование като управление на ВУ, поддържане и повишаване на качеството на образованието, развитие на научноизследователска и иновационна дейност, усъвършенстване на моделите на финансиране и прием, дигитализация на учебния процес и административните услуги във ВУ, кариерно развитие на преподавателите, интернационализация, професионално ориентиране на студентите, студентско предприемачество и др.

2. АНАЛИЗ НА СРЕДАТА И НА СЪСТОЯНИЕТО НА СИСТЕМАТА НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

2А. Кратък преглед на напредъка на изпълнението на основните цели на Стратегията за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020 година

Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 година беше приета от Народното събрание след широко обществено обсъждане и подкрепа от всички заинтересовани страни. В резултат на целенасочените усилия към края на периода за изпълнение на Стратегията са осъществени интервенции във всички набелязани области и повечето заложили дейности и мерки са реализирани. Обобщените резултати накратко са:

По Цел 1. Подобряване на достъпа и увеличаване на дела на завършилите висше образование

Изменени и допълнени бяха Законът за висше образование (през 2015 г. и 2020 г.), Законът за развитие на академичния състав (2018 г.) и редица подзаконовни актове, за да се осигури съответствието им с европейските стратегически документи и насоки, както и с националните приоритети, цели и програми.

Усъвършенстван беше моделът на кредитиране на студентите и всяка година беше осигуряван гарантиран ресурс от 50 млн. лв. за студентски кредити. Беше увеличен максималният размер на стипендиите, предоставяни на българските студенти от държавните висши училища по реда и при условията на ПМС № 90/2000 г. от 120 лв. на 150 лв. месечно. Нарасна и размерът на месечните стипендии за българските и чуждестранни докторанти, от 450 на 500 лв. месечно. Ежегодно на държавните висши училища и научни организации се предоставят и средства за допълнителни стипендии на докторантите. Увеличен беше приемът от българската диаспора в чужбина, като понастоящем годишният прием е 2000 студенти годишно по ПМС № 103/1993 г. и 150 студенти годишно по ПМС № 228/1997 г. Увеличени бяха и стипендиите на студентите от българска народност от историческите диаспори от 200 лв. на 240 лв. месечно. Чрез ОП НОИР и други източници бяха осигурени финанси за оборудване на 10 висши училища със средства, подпомагащи лица със затруднен достъп. Осъществена беше програма за развитие на дистанционното обучение в повече от 35 висши училища.

В резултат беше осигурен достъп до висше образование на максимално широк кръг лица. Делът на лицата с висше образование достигна 32.5 % за възрастовия диапазон от 30 до 34 години¹.

Тези мерки, обаче, се оказаха комбинирани по неблагоприятен начин с демографските промени, описани в точка 2.5 на анализа по-долу и с липсата на финансиране, обвързано с качеството на обучение в периода до 2015 година. В резултат, те частично допринесоха за понижаване на качеството на образованието и

¹ НСИ – Специфични показатели, изчислени на база наблюдението на работната сила през 2019 година.

обучението в много ВУ – ефект, който постепенно започна да се преодолява от 2015 година с прилагането на цитираните промени в нормативната база.

Не беше развита в достатъчна степен и системата за учене през целия живот. България остава на едно от последните места по отношение на обучаващите се във възрастовия диапазон 29–65 г. със само 3.5 % обучаеми при средно 7.5 % за ЕС.

По Цел 2. Съществено повишаване на качеството на висшето образование и на съвместимостта му с европейските системи за ВО с цел заемане на достойно място в ЕПВО

Една от ефективните мерки за повишаване на качеството беше промяната в начина на финансиране на ВУ, чрез коефициенти за качество, определени на базата на обективни критерии. Тази промяна беше регламентирана чрез промени в ЗВО през 2016 година. През 2020 г. приблизително 60 % от субсидията на висшите училища е определена чрез критериите за качество. Тази система има нужда от непрекъсната адаптация към променящата се среда и усъвършенстване, напр. за отчитане на регионалните особености на ВУ, но тя показва своето стимулиращо въздействие върху системата на висшето образование.

Съществено бяха променени условията и редът за определяне на субсидирания от държавата прием, като беше намален приемът в ПН, броят на студентите в които беше нараснал непропорционално спрямо развитието на цялата система и пазара на труда. Използвайки обективни показатели, през учебната 2018-2019 година в 9 ВУ не беше утвърден държавен прием по 5 неприоритетни ПН, а през учебната 2019-2020 година – в 10 ВУ по 8 неприоритетни ПН, в които имаше малък брой студенти, обучението беше неефективно и беше затруднено осигуряването на високо качество. От друга страна, бяха дефинирани приоритетни професионални направления и защитени специалности, които получиха по-големи възможности за прием и целево финансиране, поради установени потребности от дефицитни кадри.

Нивото на субсидията за научна дейност (общо под 8 млн. лв./год. за всички ВУ) остава с пренебрежим дял спрямо субсидията за обучение на студентите (над 400 млн. лв./год. за 2020 г.). По тази причина, субсидията за научна дейност не се превърна в достатъчно силен мотив за интензифициране на научната дейност в повечето ВУ. Частните висши училища все още не са включени в повечето форми за инвестиране в научни изследвания, което представлява допълнителен резерв за интензифициране на научните и научно-приложните изследвания в страната.

За повишаване на качеството допринесе и усъвършенстването и доразвиването на Рейтинговата система на висшите училища, която предоставя ежегодно актуална и богата информация за състоянието на всяко професионално направление във всяко висше училище. През годините тази информация очерта тенденции, които служат не само за ориентир на кандидат-студентите, но и на академичните ръководства за вземане на управленски решения.

През 2018 г. НАОА бе отново приета в Европейската асоциация за осигуряване на качеството (ENQA) и вписана в европейския регистър на агенциите за оценяване на качеството (EQAR), което прави легитимни акредитираните от нея ВУ в европейското образователно пространство. Вписването бе направено след оценка от страна на двете

институции и отразява приетите стандарти, насоки и критерии за оценяване на качеството като съответстващи на европейските такива. В този смисъл НАОА е и европейска агенция и има предложения за акредитиране на чужди университети – възможност, която беше регламентирана с поправките в ЗВО от 2020 г. Необходима е, обаче, допълнителна работа по изработване и приемане на ефективна стандартизирана методика за оценяване на качеството, която обективно да очертава силните и слабите страни на оценяваните висши училища и образователни програми.

С промени в ЗВО през 2020 г. бяха актуализирани условията за програмна и институционална акредитация. Важен момент е, че за целите на акредитацията един преподавател ще може да участва при акредитирането само на едно висше училище. Предстои реалното приложение на измененията в практика и все още не е ясно какви ще бъдат резултатите от тях по отношение на повишаването на качеството на висшето образование.

Чрез ОП НОИР бяха осигурени средства за подкрепа на квалификацията на преподавателите, актуализиране на учебните планове и програми, и въвеждането на електронно дистанционно обучение и дигитални ресурси. Тези дейности допринесоха за повишаване на подготовката на преподавателите, а оттам и на качеството на обучението. На тази база, понастоящем се разработват национални програми за подкрепа на преподавателите, в т.ч. и по отношение на кариерното им развитие и професионалната им реализация.

С цел подобряване на връзката между институциите за висше и средно образование и повишаване на качеството на профилираната, професионалната и специализираната подготовка, беше осигурена възможност за сключване на до две споразумения между държавни висши училища и държавни или общински училища от системата на предучилищното и училищното образование. Предвид съществените различия в броя на ПН в различните висши училища, тази мярка трябва да бъде доразвита, за да се даде възможност за коопериране на по-големите висши училища с повече партньори според спецификата на обучението.

Системата за натрупване и трансфер на кредити е оформена документално на всички нива, но все още не се използва пълният ѝ капацитет, поради недостатъчната мотивация на висшите училища да осигурят признаване на кредитите, получени при мобилност на студентите.

Все още не е актуализиран Класификаторът на областите на висше образование и професионалните направления, въпреки че беше извършена значителна подготовка в тази посока.

По Цел 3. Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда и постигане на динамично съответствие между търсенето и предлагането на специалисти с висше образование

Променени бяха условията и редът за утвърждаване на броя на приеманите за обучение студенти и докторанти в държавните висши училища, въведен беше списък на приоритетните професионални направления и списък на защитените специалности. За тази цел бяха използвани прогнозите за търсенето и предлагането на работна сила,

разработвани от МТСП, както и заявки от страна на национално представените работодателски организации. Създадени бяха финансови стимули за кандидат-студентите и за ВУ за обучение в тези професионални направления и специалности. В публичното пространство системно беше обяснявана ползата за кандидат-студентите и за обществото при обучение на повече студенти в STEM областите (наука, технологии, инженерство и математика). Като цяло, в резултат на тези усилия, през последните 4 години се наблюдава съществена промяна в дела на приетите студенти в посока по-балансиран прием в различните ПН и по-добро съответствие с очакваната реализация. Все още критично нисък е приемът в ключови за икономиката ПН като математика, инженерни и технически направления, природни науки и други.

Специално трябва да се отбележи Концепцията за насърчаване на обучението на софтуерни специалисти от 2015 година, която за периода до 2020 г. доведе до повишение на относителния дял обучавани студенти в свързаните специалности от 6,25% на 7,50% от общия брой студенти и създаде ефективна рамка за връзка на висшето образование с бизнеса и със средните специализирани училища в тази област.

Беше диференциран подходът при определянето на стипендиите за обучение и беше осигурено целево субсидиране на студенти от приоритетни за икономиката професионални направления. Предвидени са и други възможности за финансова подкрепа, насочени към студентите в професионални направления с особена значимост за развитието на страната.

Продължи работата по създаване на профили на компетентност с фокус върху техническите професии. Тази дейност би трябвало да се интензифицира предвид изискванията за висше образование, което трябва да е все по-ориентирано към придобиването на конкретни компетентности и умения - както професионални, така и функционални, свързани с личностното развитие и реализацията.

С промени в ЗВО през 2018 г. беше дадена възможност до 10 на сто от общия хорариум на учебните часове от учебния план при обучението в образователно-квалификационната степен "бакалавър" и до 20 на сто от общия хорариум на учебните часове от учебния план при обучението в ОКС "магистър" да бъдат провеждани от изявени специалисти от практиката. С промените в ЗВО на работодателите бе осигурена възможност за сключване на договори със студенти за провеждане на стаж по време на обучението и за осигуряване на работно място след дипломирането им. Разходите за подготовката на тези студенти ще се осигуряват напълно или частично от държавния бюджет, като при неизпълнение на договора се предвижда и възстановяването им. Осигурена е възможност за активно участие на работодателите в процеса на обучение, както и при изготвянето на учебните планове и програми.

Чрез ОП НОИР и национални програми бяха финансирани студентски стажове в реална работна среда за над 120 хиляди студенти, което доведе до по-добро кариерно ориентиране на студентите и до по-информиран подбор на кадри от страна на фирмите и държавната администрация.

С промени в ЗВО през 2020 г. беше прието да се изготви Национална карта на висшето образование в Република България (НКВОРБ), определяща профилната и териториалната структура на институционалната мрежа за висше образование. До

приемането ѝ няма да бъде възможно откриването и преобразуването на висши училища, както и на техни основни звена и филиали, с изключение на преобразуването им с цел консолидация и оптимизация.

Не беше реализирана идеята за създаване на обща информационна мрежа на кариерните центрове във ВУ, която би улеснила значително студентите и работодателите в контактите им, споделянето на добри практики и развитието на съвместни стратегии и политики.

В заключение, положените усилия сближиха академичните институции с бизнеса и другите работодатели, особено в областта на техническите науки, но са необходими още системни усилия за заздравяване и разширяване на тези връзки в другите професионални области, а също и за осигуряване на още по-добро динамично съответствие между търсенето и предлагането на високо-квалифицирани специалисти.

По Цел 4. Стимулиране на научноизследователската дейност във ВУ и на развитието на иновации, ориентирани към пазарната икономика

Периодът 2015 – 2020 година се характеризира с началото на няколко мащабни програми за развитие на научната инфраструктура в научните организации, вкл. и в много от висшите училища. Това включва финансирането на центрове за върхови постижения и центрове за компетентност с общо финансиране от 350 млн. лв. чрез ОП НОИР и 33 млн. лв. за периода 2018 – 2020 година чрез Националната пътна карта за научна инфраструктура. Над 50 % от тези инвестиции се осъществяват във висши училища. Специално трябва да се отбележат правилата, заложили във всички тези програми, които стимулират развитието на съвременна научна инфраструктура, споделена между няколко висши училища, с институтите на БАН, а в някои случаи и с институтите на ССА. Това са значителни средства, които променят качествено към по-добро възможностите за провеждане на научни изследвания във висшите училища. Подкрепата за тези научни инфраструктури трябва да продължи, за да се осигури тяхното устойчиво развитие като активни научни центрове на европейско ниво и пълноценното им включване в научно-иновационната екосистема на страната.

През отчетния период бяха подписани меморандуми за участие в няколко пан-европейски инфраструктури: CLARIN, EATRIS, BBMRI, EPOS, DARIAH, Euro-Argo, ACTRIS, Euro-BioImaging и Европейската грид инфраструктура – EGI.

От друга страна, през периода се усещаше осезаемо липсата на достатъчно средства за развитие на научно-изследователски и иновационни дейности, които да допълнят инвестициите в научна инфраструктура. Общите средства отделени за фундаментални и приложни научни изследвания (R&D) за 2018 г. са 0.8% от БВП, което е значително по-ниско от заложената целева стойност от 1.5% от БВП.² Инвестираните публични средства в тази сфера са едва 0.21% от БВП - една от най-ниските стойности в ЕС и също значително по-ниски от заложената целева стойност от 0.38% съгласно Стратегията за развитие на научните изследвания в Република България за 2018 г. За сравнение, отделените средства за научни изследвания в България са 16.2 евро/жител, докато средната стойност за ЕС е над 12 пъти по-висока

² Bulgaria: Country Needs and STI Policy Mix Assessment. World Bank Report (September 2020).

(198.9 евро/жител).² Особено тревожен е факта, че едва 6% от инвестираните средства са насочени като институционално финансиране към ВУ, което е 3.7 пъти по-ниска стойност от средната за ЕС (22%) и много по-ниска от стойностите в съседни страни като Румъния (11%), Хърватия (29%) Гърция (28%), Словакия (25%) и Турция (34 %). В тази връзка, може да се разглежда закономерен факта, че при 9765 изследователи на щат във ВУ, което представлява 31% от всички изследователи в България, над 90 % от научната продукция в системата на ВО е съсредоточена в едва няколко държавни ВУ.²

Едва през 2019 г. започна реализацията на 10 национални научни програми по актуални обществени или технологични проблеми с общо финансиране от над 19 млн. лв. годишно и бяха обявени конкурсни сесии от нов тип, като програмата за върхови постижения „Вихрен“ и програмата за реинтеграция на млади учени „Петър Берон и НИЕ“, които допълниха до известна степен недостатъчния ресурс за научни изследвания от около 10 млн. лв., предоставяни ежегодно от ФНИ.

След изменението и допълнението през 2018 г. на Постановление № 90 на Министерския съвет от 2000 г. за условията и реда за предоставяне на стипендии на студентите, докторантите и специализантите от държавните висши училища и научни организации, ежегодно се предоставят на държавни висши училища (ВУ) и научни организации (НО) с висок индекс на интензивност на научната продукция средства за допълнителни стипендии на положително атестираните редовни докторанти. Този индекс се определя от количеството и качеството на научната продукция. През 2018 г. и 2019 г. по този механизъм са предоставени 4,8 млн. лв. на над 20 ВУ. Със стартирането на Национална научна програма „Млади учени и постдокторанти“ ежегодно от 2019 г. се предоставят по 5 млн. лв. на ВУ и НО с добри научни резултати за основни или допълнителни възнаграждения на млади учени и постдокторанти.

Тези допълващи източници на финансиране представляват добра основа за развитие на научните изследвания през периода 2020 – 2030 година, използвайки възможностите на ПНИИДИТ, ПО, на националното финансиране и на европейските фондове по програма „Хоризонт Европа“. Но е необходимо значително увеличение на средствата за научни и научно-приложни изследвания, съчетано със създаване на ефективни механизми за тяхното ефективно използване и контрол, за да се навакса изоставането спрямо останалите европейски държави.

Освен ниското ниво на финансиране, могат да се посочат и няколко други системни проблеми в тази област. Принципите на отворената наука все още не са възприети широко от висшите училища. Към настоящия момент съществуват 7 институционални хранилища на научни публикации във висши училища с отворен достъп, които биха могли да се обединят функционално в едно национално хранилище (репозиториум).

Все още изостават приложната научна дейност и иновациите във ВУ, които биха допринесли за по-интензивното развитие на българската икономика. С осигурено финансиране от ОП НОИР (прехвърлено към ОПИК), в процес на създаване са над 10 регионални научни центрове, с фокус върху приложните изследвания и сътрудничество с бизнеса. Чрез стимулите, създавани от различните програми, може да се очаква съществена промяна в това отношение през периода 2021 – 2030 година. Но без системна подкрепа на развитието на фундаментални научни изследвания и без

развитието на ефективни връзки между ВУ и фирмите за съвместни научни изследвания и развиване на иновации, потенциалът на учените в сферата на висшето образование ще остане нереализиран.

По Цел 5. Модернизация на системата за управление на висшите училища и ясно определяне на видовете ВУ и образователно-квалификационните степени

Съветите на настоятелите не успяха да се наложат като изразител на обществените интереси в развитието и управлението на ВУ. Причините са комплексни, като водещата причина се очертава да е в недостатъчно добре дефинираните им правомощия, което не им позволява да се включат активно във вземането и осъществяването на стратегическите решения за развитието на ВУ.

Това е една от причините, с промени в ЗВО през 2020 г. да бъде въведено изискване за утвърждаване на политика за развитието на всяко държавно висше училище, разработена от заинтересованите страни и изразяваща визията им за стратегическо развитие. Политиката ще се утвърждава до три месеца преди избора за органи за управление, като на тази основа министърът на образованието и науката ще сключва договор за управление с избрания от Общото събрание на държавното висше училище ректор. Предвидено е финансирането на ВУ да зависи от изпълнението на предвидената програма за развитие на конкретното ВУ. Въздействието на тези промени ще стане ясно през следващите години.

С промени в ЗВО през 2016 г. бяха регламентирани изследователски университети, но не бяха утвърдени правила за реализиране на тази възможност, поради неясноти по отношение на критериите за подбор и на специфичните функции на изследователските университети. По тази причина, не беше предоставена възможност за никое ВУ да придобие статут на изследователски университет, т.е. тази законова възможност остана нереализирана. От друга страна бяха регламентирани правилата за откриване и функциониране на изследователски институти във ВУ – възможност, която вече е използвана от 12 ВУ, в които са открили 17 института.

През периода стана все по-ясно, както в национален, така и в международен план, че променящите се изисквания към уменията на специалистите не предполагат отпадането на 3-годишната ОКС „професионален бакалавър“. Затова, мярката предвиждаща премахването на тази ОКС не беше приложена на практика. Вместо това се налага преосмисляне на ролята и на начина, по който ще функционират в бъдеще двете бакалавърски степени.

По Цел. 6 Повишаване на средствата за финансиране на висшето образование и науката и на ефективността от използването им чрез усъвършенстване на модела на финансиране

През 2016 г. беше въведен ориентиран към резултатите модел на финансиране на държавните висши училища. Приет беше списък на приоритетните професионални направления и списък на защитените специалности. Променени бяха и диференцираните нормативи за издръжка на обучението на един студент, с цел те да

стимулират приема и обучението на кадри, от които работодателите и държавата имат нужда.

Диференцирани бяха размерът на студентските стипендии и начинът на тяхното предоставяне, като бяха обособени различни типове стипендии: социални, за научни постижения, за успех и за обучение в приоритетно направление.

Всички тези промени стимулират опитите за повишаване на качеството и за подобряване на връзката на обучението с пазара на труда. Така се повишава ефективността на използваните средства за обучение, тъй като те се насочват към направления и специалности, в които има настоящ и/или очакван бъдещ дефицит на кадри и от които се очаква по-голяма възвръщаемост.

През периода 2015–2020 година общата държавна субсидия за висше образование беше увеличена от 323.5 млн. лв. на 413.8 млн. лв. годишно (+28%) при намаление на общия брой обучавани студенти от 264 624 на 223 902 (-15.4%), като по този начин беше компенсирано рязкото намаление на финансирането на ВО след икономическата криза през 2008 г. Не беше увеличен размерът на финансовите средства за провеждане на научни изследвания, както беше предвидено в Стратегията за развитие на висшето образование от 2015 г., което води до липсата на стимули за развиване на научна дейност в повечето ВУ в България.

В техническите висши училища беше значително разширено взаимодействието с бизнеса, като в много случаи това доведе до финансиране от страна на фирмите на стажове, лаборатории, научно оборудване, стипендии и други форми, които подпомагат учебния процес и стимулират студентите да се реализират в съответната област.

Тези промени увеличиха конкуренцията между висшите училища, като кандидат-студентите можеха да избират направление и специалност, използвайки информацията представена в Рейтинговата система на ВУ.

По Цел 7. Преодоляване на негативните тенденции в кариерното израстване на преподавателите във ВУ и стимулиране на най-добрите преподаватели

С промените в Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България бяха въведени минимални национални изисквания към научната, преподавателската и/или художествено-творческата или спортната дейност на кандидатите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Тези минимални изисквания са съобразени със спецификата на различните научни области и професионални направления, като целят осигуряването на необходимата научна квалификация на всички преподаватели.

Създадена беше и Комисия по академична етика към министъра на образованието и науката за разглеждане на сигналите, отправени до него относно нарушения при провежданите процедури за присъждане на научни степени или заемането на академични длъжности, както и относно сигнали за наличието на плагиатство в дисертационните трудове и представените за оценяване публикации, недостоверност на представените научни данни, а също и за конфликт на интереси при формирането на съставите на научните журита.

Във висшите училища има стимули за диференцирано заплащане на труда на преподавателите според резултатите от тяхната атестация, но все още на повечето места преобладава уравниловъчният подход, според който трудовият стаж е по-важен от реалните резултати и качеството на преподаването. Особено потърпевши в това отношение са младите преподаватели, както е обяснено в точка 2.12 от анализа.

По Цел 8. Разширяване и укрепване на мрежата за учене през целия живот; широко приложение на различни електронни форми за дистанционно обучение

Редица висши училища привлякоха специалисти от практиката за съвместно разработване на учебни планове и програми с представители на бизнеса.

Чрез средства от ОП НОИР беше подкрепено създаването на дигитално съдържание и развитието на електронни форми за дистанционно обучение. Предвид бързата дигитализация и смяната на поколенията, този процес трябва да се ускори значително, за да се отговори на бъдещите очаквания и потребности на студентите, работодателите и обществото.

С развитието на пандемията Covid-19 през 2020 година, почти всички ВУ успяха за кратки срокове да преминат в режим на електронно обучение, използвайки налични или доразработени електронни учебни материали. Този процес показва, че във ВУ има добра основа за много по-пълно развитие на електронни форми на обучение в бъдеще, вкл. и по отношение на ученето през целия живот.

2Б. Предизвикателства, възникващи от промени извън сферата на висшето образование в Република България

2.1 Ускоряваща се динамика на пазара на труда.

През последните години се наблюдава ускоряваща се и трудно предвидима динамика на пазара на труда. Технологичните промени и скоростта на иновациите съществено променят изискванията към необходимите за пазара на труда компетентности. Редица традиционни професии изчезват и се появяват нови, автоматизацията води до поляризация на пазара на труда като се наблюдава засилено търсене както на професии, изискващи високи аналитични и социални умения, така и на не-рутинни професии в сферата на обслужването и социалната подкрепа. Конкуренцията за работна ръка и таланти днес е глобална. Всички тези процеси са съпроводени от нарастване на социалните неравенства в глобален мащаб и затрудняване на включването на определени групи в пазара на труда.

Основни предизвикателства, свързани с ускоряващата се динамика на пазара на труда:

- 1) Разминаване между потребностите на пазара на труда и характера на получаваната във висшите училища подготовка по отношение както на знания (необходимост от междудисциплинарни знания и интердисциплинарна подготовка), така и на умения и компетентности (необходимост от фокусиране на образователния процес върху придобиването на аналитични, дигитални и социални компетентности).
- 2) Необходимост от създаване на постоянен и ефективен механизъм за съвременни промени в учебните планове и програми с оглед на динамичния пазар на труда и общественото развитие.
- 3) Необходимост от развитие на по-гъвкави форми на обучение, включително въвеждане на 3-годишно обучение за придобиване на степен „бакалавър“, както и на форми на обучение с активно участие на представители на бизнеса.
- 4) Изоставане във времето и липса на гъвкавост при въвеждането и управлението на съвременни дисциплини и специалности.
- 5) Необходимост от утвърждаване на ученето през целия живот като приоритетна насока в развитието на висшето образование.
- 6) Необходимост от осигуряване на висока квалификация на целия академичен състав, чрез постоянно актуализиране на знанията, уменията и компетентностите на преподавателите.

2.2 Повишаване на ролята на науката и иновациите за развитие на конкурентоспособна икономика и за решаване на обществени проблеми

Проспериращите съвременни общества се отличават със способността си да използват най-съвременните научни постижения за развитие на конкурентна икономика, повишаване на благосъстоянието на населението, осигуряване на висококачествени услуги (вкл. социални, образователни и здравни), ефективно управление на социалните и политическите процеси. Решаващи за възникването и поддържането на подобна „спирала на благосъстоянието“ (от качествено обучение, през конкурентна икономика, към обществено благосъстояние осигуряващо успешно развитие на всички сфери на обществото, вкл. образователната) са развитието на фундаменталните и приложни научни изследвания и формирането на умения за използване на наличните научни знания за: (1) развиване на нови технологии в разнообразни сфери, които дават ключово конкурентно предимство на глобалния пазар; (2) ефективно решаване на важните обществени проблеми и предизвикателства чрез прилагане на експертен подход при вземане на решения, и при формулиране и прилагане на политики.

За развиването на подобни умения се препоръчва използването на комплекс от допълващи се мерки, като например обучението още от ранна възраст за решаване на практически проблеми, преподаване и практикуване на умения за иновационна и предприемаческа дейност, развиване на определени научни направления с голям иновационен потенциал, култивиране на предприемаческа образователна и бизнес среда, която подкрепя стартиращите и разрастващите се бизнес идеи и др.

Висшето образование има особено важна роля в тези процеси в няколко аспекта – развиване на нови знания, използване на наличните знания за разработване на иновации и конкурентни технологии, формиране на предприемачески дух, подпомагане на фирмите, администрацията и политиките за компетентно и научно-обосновано решаване на предизвикателствата, с които се сблъскват. Българското висше образование има своите успехи в тези области, но възможностите за по-пълноценно включване на всички висши училища в развитието на научна, научно-приложна, иновационна, предприемаческа, експертна и други свързани дейности от полза за икономиката и обществото, са огромни.

Основни предизвикателства, свързани с повишаване на ролята на науката и иновациите:

- 1) Необходимост от развиване на критична маса от човешки и материални ресурси в повече висши училища, отчитайки техните традиции и регионални особености, които да осигурят необходимата база, знания и умения за развитието на науката и за решаване на важни научни и научно-приложни задачи в различни области на икономическия и обществен живот.
- 2) Необходимост от активизиране на научната и научно-приложната дейност във висшите училища чрез допълнително развиване и подходящо балансиране на институционалните, програмните и конкурсните форми за публично финансиране, а също и на проектната дейност с фирмено финансиране.

- 3) Необходимост от пълно прилагане на правилата за научна етика и на принципите за прозрачност, отворена наука и отворени иновации.
- 4) Необходимост от стимулиране на по-активното включване на преподавателите и студентите в решаването на практически проблеми, за което са нужни разнообразни механизми и стимули, вкл. чрез използване на целеви критерии за академично израстване, усъвършенстване на правилата за формиране на работна заплата, премахване на пречките пред частното финансиране на научно-приложни проекти, регламентиране на смесено публично-частно финансиране на докторанти и др.
- 5) Необходимост от въвеждане на качествено практическо обучение по иновации и предприемачество във всички професионални направления за изграждане на предприемаческа култура в следващите поколения специалисти.
- 6) Подобряване на механизмите за планиране, управление и координация на научния и иновационния процес, както и на инструментите за устойчиво и ефективно развитие на българската научна и иновационна екосистема.

2.3 Всеобща дигитализация и развитие на образователни системи, които допълват или са алтернативни на класическото висше образование.

Дигитализацията е материален процес на преобразуване на аналогови масиви и потоци информация в цифрови такива. През последните години на XX век много области на социалния живот се реструктурираха около цифровата комуникация и медийните инфраструктури. Съществена част от тези дейности е свързана със системата на висшето образование, чиято мисия, динамика и резултати въздействат силно върху културата, материалния просперитет и сигурността на нацията ни. В този смисъл всяка промяна в нагласите, методите за управление и възприемане, а също и в скоростта на процеса заслужават специално внимание.

Данните за България са обезпокоителни. Според Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото DESI през 2019 г.³ България се нарежда на последното място сред европейските страни, като през 2018 г. е била на 26 място. Страната ни е значително под средния резултат в измерението „Човешки капитал“, като цялостното равнище на уменията в областта на цифровите технологии е сред най-ниските в ЕС. Едва 11 % от хората притежават умения над основните, което представлява по-малко от една трета от средната стойност за ЕС.

Трябва да се отчетат и някои различия между съвременните поколения млади хора. След 1980 г. са дефинирани три поколения – често обозначавани като Y, Z и α , които са свикнали да използват различни технологии. Например, Y идентифицираните са израснали с компютрите, мобилните телефони и видеоигрите, докато

³ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/desi>

принадлежащите към Z поколението се свързват повече с таблети, смартфони и приложения за тях.⁴

Нуждата от спешна дигитализация на цялото образование, предизвикана от избухването на пандемията от COVID-19 през 2020 г. само илюстрира колко належащи и важни са промените във висшето образование и във всички останали сфери на живота в тази посока. Това, което днес изглежда наложено от извънредна ситуация, може да се окаже масова практика през следващите години. Същевременно, дигитализацията не отменя нуждата от пряк личностен контакт между преподавателя и студентите – тя по-скоро променя целите и съдържанието на този контакт (напр. начините на обмен, анализ и осмисляне на информацията), а оттам модифицира ролите на участниците и неговата организация.

Може да се обобщи, че през последните години дигитализацията се превърна в основно средство за осигуряване на достъп до по-качествено ВО, за по-голяма интернационализация и за осъвременяване на методите за преподаване, съобразно с нагласите и интересите на младите поколения. Дигитализацията, ако е реализирана правилно и с грижа за студента, може да адресира и един от най-тежките проблеми на съвременното висше образование, а именно да осигури качествено образование при по-малки разходи, които са във възможностите на много по-голям брой студенти с различен социален произход.

Основни предизвикателства, свързани с всеобщата дигитализация и развитие на образователната система:

- 1) Висока степен на възрастова диференциация на българите по отношение на възможностите за работа с дигитални технологии, даваща големи предимства на все по-ниските възрастови групи.
- 2) Несъстояло се все още реформиране на началното, средното и висшето образование, целящо комбинирането на писмено-слуховата информация с визуална информация в пропорции, съобразени с възрастта на обучаемите.
- 3) Необходимост от съобразяване на предлаганото висше образование – както като съдържание, така и като форма – със специфичните особености и потребности на съвременните поколения млади хора

2.4. Интензифициране на глобалното предлагане на образователни услуги във висшето образование (европейско пространство за висше образование)

Европейското пространство за висше образование се стреми да утвърждава и стимулира мобилността и сътрудничеството в областта на образованието и обучението и да подпомага държавите членки на ЕС при модернизиранието на техните системи за образование и обучение. Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в

⁴ Thomas, Michael (April 19, 2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. Taylor & Francis. ISBN 978-1-136-73900-2.

областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“) представлява ценна основа за определянето на общи приоритети и за подпомагане на държавите членки да модернизират системите си за образование и обучение.

Кандидат-студентите, които представляват бъдещата квалифицирана работна сила на страната ни, се намират пред труден избор на бъдеща професия и висше училище, когато оценяват социално-икономическите предимства и недостатъци на ученето в чужбина и в България. Свободата на придвижване и пребиваване, която членството в ЕС осигурява, позволява богатство от възможности за избор на държава, университет и образователна програма. Едновременно с това за развитието на българската наука и образователни технологии също възникват множество възможности да се съчетава националният опит в изследванията и преподаването с европейския и международен опит в широк контекст. Това налага предприемането на мерки за интернационализация на българското висше образование и постигане на по-голямото му съответствие с европейските и международни образователни стандарти.

Заслужава да се отбележи и наличието на не малък брой студенти, които трудно се адаптират към обучението в чужбина поради емоционални причини (отдалечаване от семейството, приятелите, откъсване от типичната социална среда, несходство в културите, обичаите и храната), високи цени за издръжката на един студент в някои държави членки на ЕС, предизвикващи промени в имущественото състояние и благосъстоянието на цялото семейство на учещия поради оказваната му финансова подкрепа. Такива студенти се завръщат в България след първата или втората година на обучението или променят държавата, което често води до загуба на време и средства.

Основни предизвикателства, свързани с интензифициране на глобалното предлагане на образователни услуги във висшето образование (европейско пространство за висше образование):

- 1) Висока степен на конкуренция от висши училища в държави членки на ЕС, предлагащи лесен достъп, дистанционни програми и безплатно образование, и предизвикващи отлив на български кандидат-студенти към тях, и в същото време неразбиране и липса на желание на българските висши училища да развият по-висока степен на международна конкурентоспособност, тъй като доскоро се чувстваха уютно в националната конкурентна академична среда.
- 2) Недостатъчно използване от българските ВУ на възможностите на програмата „Еразъм+“, която стимулира мобилността с учебна цел в цяла Европа и допринася значително за усъвършенстване на личностното развитие и межкултурните компетентности, както и укрепване на европейската идентичност.
- 3) Недостатъчна езикова подготовка на част от българските академични преподаватели и изследователи, което пречи за създаването на програми и курсове на чужд език, привличане на чуждестранни студенти и докторанти и участието в изследователски консорциуми и общности.

- 4) Недостатъчна активност по отношение на привличането и интегрирането на учащи, които по различни причини са се завърнали от чужбина, преди да довършат обучението си там.

2.5 Застаряване на населението и промени във възрастовата структура.

Общите за европейските държави демографски процеси на застаряване на населението и промяна на възрастовата му структура имат ярко проявление в нашата страна, което намира израз в относително ниските нива на раждаемост, особено сред определени социални групи. По данни на НСИ коефициентът за раждаемост намалява от 10,00 (през 2010 г.) до 8,8 (през 2019 г.). За периода 2007–2019 година делът на населението до 14 г. в България остава значително по-нисък от средните равнища за ЕС, като през 2019 г. е 14,4%, при средно за ЕС-28 – 15,5%. В същото време делът на населението от 65 до 79 г. в България е 16,5% за 2019 г. при средно равнище за ЕС-28 от 14,3%⁵. Външната миграция също е съпроводена с негативни тенденции.

Основни предизвикателства, свързани с демографските проблеми:

- 1) Намаляване на броя на кандидат-студентите.
- 2) Сnižаване на критериите за прием във висшите училища.
- 3) Занижаване на критериите към студентите по време на обучението поради масовия прием и оттам – на качеството на получаваното образование.
- 4) Необходимост от ориентиране на кандидат-студентските кампании и на цялостната организация на висшето образование не само към непосредствените випускници на средните училища, но и към нетрадиционните обучаеми чрез развитие на форми на учене през целия живот, дуално обучение, възможности за съчетаване на учене и работа и/или семейни ангажименти и др.

2.6 Промяна в ролята, целите и функциите на висшето образование

Днес висшите училища навсякъде по света са изправени пред предизвикателства, които влияят не само върху тяхното функциониране, но и на самата им идентичност като институции. Развитие на информационните технологии, преходът от елитарно към масово и дори универсално висше образование, бързо променящият се и отворен пазар на труда обуславят промени и в ролята и функциите на висшето образование.

Диференцирането на мисията, профила и териториалната значимост на висшето училище се разглежда като средство за приспособяване към нарастващите и все по-разнообразни изисквания на пазара на труда за висококвалифицирана работна сила. В някои случаи обаче се стига до утвърждаване на чисто инструментална роля на висшето образование и на подчиняването му изцяло на потребностите на пазара на

⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00010/default/table?lang=en>

труда. Това принизява ролята на висшето образование като научна и духовна институция, която същевременно има и значими общосоциални функции.

Традиционният модел на висше образование, основан на аудиторни занятия, е изправен пред сериозната конкуренция на масовите отворени онлайн курсове (MOOCs), както и на образователните програми и практически ориентирани курсове, предлагани от различни платформи и организации.

Основни предизвикателства, свързани с промяната в ролята, целите и функциите на висшето образование:

- 1) Липса на яснота в стратегическите визии на висшите училища по отношение на основните им функции, свързани с образованието и обучението, с развитието на фундаментални и приложни научни изследвания, иновациите и предприемаческите умения, и със социалните отговорности на висшите училища (включително национална, регионална и европейска).
- 2) Трудности при постигането на баланс между увеличаващите се и различни по своя характер обществени изисквания към и очаквания от висшето образование.
- 3) Недостатъчна конкурентоспособност по отношение на бързото развитие на пазара на образователни услуги и липса на достатъчна гъвкавост в предлаганите форми на обучение.

2В. Предизвикателства, възникващи от процеси вътре в сферата на висшето образование в Република България.

2.7 Изоставане от тенденциите в европейското висше образование и слаба интернационализация на българското висше образование

Като цяло, българските висши училища продължават да бъдат «невидими» в международното пространство за висше образование: те не присъстват сред първите 500 в престижните глобални рейтинги на университети и до средата на 2020 година нито едно българско висше училище не беше включено в европейските университетски мрежи. Към края на 2020 г. 5 български ВУ се включиха като партньори, а други 2 ВУ - като асоциирани партньори в университетските мрежи, което представлява 14% от всички ВУ в страната.

През последните години се наблюдава постепенно увеличаване на броя чуждестранни студенти, които се обучават в български ВУ. Съгласно данни на НСИ, през академичната 2018/2019 г. техният брой е 15,4 хил., което съответства на 6.7% от всички студенти и на увеличение с 38 % спрямо академичната 2014/2015 г. Въпреки тази положителна тенденция, страната ни остава сравнително слабо разпознаваема в чужбина като привлекателна дестинация за образование. Близо половината от българските ВУ предлагат различни видове съвместни програми с чуждестранни

висши училища, програми за образователен франчайз с чуждестранни висши училища и/или програми акредитирани в чужбина, но делът на студентите обучаващи се в подобни програми остава относително нисък. През академичната 2019/2020 г. 23 български висши училища предлагат 88 съвместни програми с чуждестранни висши училища, в които те обучават близо 3400 студенти. Същевременно се запазва тенденцията една не малка част от българските кандидат-студенти да избират да следват в чуждестранни висши училища без визия за връщане в България.

Основни предизвикателства, свързани с недостатъчната интернационализация на българското висше образование:

- 1) Недостатъчен международен престиж на българските висши училища и липса на разпознаваеми конкурентни предимства на българското висше образование.
- 2) Ниска интензивност на научните изследвания, които водят до постигане на международно видими научни резултати.
- 3) Засилен интерес от българските випускници на средните училища да учат в чужбина.
- 4) Недостатъчна ефективност на съществуващите договори за съвместни програми с чуждестранни висши училища.
- 5) Малък брой предлагани специалности и програми на чужд език и в дистанционна форма на обучение в много от ВУ.
- 6) Нормативна уредба, която не отчита напълно особеностите на дистанционната форма на обучение, което затруднява привличането на чуждестранни студенти в тази форма.
- 7) Относително малък брой участия в международни научни проекти и мрежи.
- 8) Недостатъчни умения за работа в международна среда от страна на част от преподавателите и част от администрацията във висшите училища.
- 9) Недостатъчно ефективно и често формално прилагане на инструментите по Болонския процес, вкл. Европейската система за натрупване и трансфер на кредити и възможностите за академична мобилност.

2.8 Качество и достъп до образование в условията на масовизация на ВО и демографска криза

Масовизацията на висшето образование през 90-те години на ХХ век изигра положителна роля, доколкото осигури демократичен и широк достъп до висше образование. Същевременно масовизацията беше един от факторите, които повлияха негативно върху качеството на висшето образование.

Трикратното увеличаване на приема беше съчетано с разкриване на нови ВУ и филиали, както и на нови професионални направления и специалности в съществуващите ВУ. Бяха разкрити и 15 частни ВУ, с което общият брой на ВУ надхвърли 50. В края на ХХ век историческият принцип на финансиране беше заменен с по-справедлив финансов модел, който обаче в продължение на 15 години отчиташе

единствено броя на приетите студенти, което стимулираше държавните ВУ да приемат възможно най-много студенти и да разкриват нови специалности и професионални направления, често в области, в които съответното висше училище нямаше традиции и капацитет. Това повлия отрицателно на качеството на ВО.

Самата масовизация също оказва негативно влияние върху качеството, защото трикратното увеличаване на достъпа доведе до прием и на студенти с по-скромни способности и мотивация за учене, а понижаването на средното ниво на приетите повлия отрицателно и върху нивото на преподаването и на изискванията към студентите.

Описаните тенденции се катализираха от намаляването на броя на кандидатстващите във висшите училища през последните десет години, което се дължи на демографската криза, на емиграцията и на избора на ВУ в чужбина от част от завършилите.

Така в периода 2010 – 2015 година намаляването на завършилите средно образование с 50%, съчетано с разрасналата се мрежа от ВУ и предлаганите в тях специалности и професионални направления, доведе до ситуация, при която предлаганите места за прием надхвърлиха броя на кандидатите в българските ВУ.

Стратегията за развитие на ВО в Република България за периода 2014 – 2020 година имаше за основна цел да обърне тази негативна тенденция и да създаде условията за съществено повишаването на качеството на ВО. Най-важните мерки бяха промяна на финансовия модел с такъв, който стимулира качеството, а не количеството, и административно намаляване на субсидирания от държавата прием във ВУ, в които качеството на образованието в дадено професионално направление е ниско, както и в професионални направления, в които броят на завършилите ВО значително надхвърля търсенето на пазара на труда и затруднява успешната професионална реализация.

И двете мерки дадоха сериозни положителни резултати – ВУ се насочиха от екстензивно разрастване към повишаване на качеството на образованието, а приемът за периода на действие на Стратегията се намали с над 20 000 места и се реструктурира, макар и все още недостатъчно, в полза на ПН, за които има недостиг на пазара на труда.

На фона на разгледаните тенденции могат да се открият следните основни предизвикателства пред българското ВО в тази област:

- 1) Нуждата от съчетаване на масовостта във ВО като световна тенденция, доказала своята полза за развитието на икономиката и обществото, с ефективна система от стимули и рестриктивни мерки, които непрекъснато да повишават качеството, отчитайки спецификата в целите, мотивацията и възможностите на студентите.
- 2) Наличие на несвойствени специалности в някои ВУ с ниско качество и ниска степен на реализация на дипломираните висшисти.
- 3) Недостатъчно категорично налагане на финансовия модел, който стимулира качеството и резултатите, а не количеството, и на политиката за административно

намаляване на одобрения прием във ВУ, в които качеството на образованието в дадено професионално направление е ниско.

- 4) Недостатъчно финансиране на системата на ВО в Република България като цяло.
- 5) Липса на мерки за решаване на финансовите и социалните проблеми в някои ВУ, възникнали в резултат на реформата, както и на мерки за оптимизиране на мрежата от ВУ в страната.
- 6) Силно хетерогенен състав на приетите студенти поради различното ниво на подготовката и на мотивацията им за учене.
- 7) Ниска мотивация на студентите да получават стандартни знания по класическия начин в академична зала без възможност за персонализация на съдържанието.
- 8) Липса на гъвкавост при стартирането и управлението на съвременни дисциплини и специалности (напр. А.І., AR, VR и др.).
- 9) Слаба активност на българските ВУ при предлагане на възможности за бърза преквалификация и на практически ориентирани краткосрочни курсове, които осигуряват бърз достъп до пазара на труда.

2.9 Използване на критичните нагласи на обществото към ВО като ресурс за неговата промяна

Негативните обществени нагласи към висшето образование в страната могат да се обобщят в няколко тези:

- Броят на ВУ е твърде голям за страна като България, особено на фона на негативните демографски процеси, поради което голяма част от ВУ са излишни;
- Качеството на висшето образование в България е ниско, затова студентите предпочитат чуждестранни ВУ;
- Намалелият брой кандидат-студенти води до това ВУ да са готови да приемат всеки и да позволяват на всички приети да завършат;
- Предлаганите във ВУ знания не са обвързани с потребностите на пазара на труда;
- Голяма част от завършилите не работят по специалността си, а някои дори не заемат длъжност, изискваща висше образование.

Част от тези мнения имат основания, но голяма част от тях не съответстват на реалното положение или са неточни. Затова е много важно да се идентифицират истинските проблеми и да се вземат мерки спрямо тях.

Например, големият брой ВУ в България дава възможност за широк достъп до висше образование и, сам по себе си, не влияе отрицателно върху качеството на образованието. Всъщност новооткрити са само частните ВУ, докато останалите са наследени от периода преди 1990 година. Отрицателно влияе на качеството не толкова броят на ВУ, а това, че беше допуснато повечето ВУ да разкрият несвойствени за тях професионални направления и специалности и да изгубят профила си – технически, химико-технологичен, икономически и пр. Не трябва да се забравя и ключовата роля

на висшите училища за развитието на регионите, която е добре разпозната и подкрепяна в икономически развитите държави.

В подкрепа на твърдението, че броят висши училища в България не е прекомерно голям (без да отричаме необходимостта от консолидация, където това е възможно) можем да използваме справката за броя висши училища на 1 млн. жители в европейските и някои други държави, представена в Таблица 1. Тази справка показва, че при по-малките държави се наблюдава тенденция за нарастване на броя висши училища за 1 млн. жители. България не представлява изключение спрямо много от европейските държави, вкл. и такива, които се славят с висококачествено висше образование, виж Австрия за пример. Но справката показва също, че в страните с най-развито висше образование, броят на висшите училища спрямо населението е по-малък с около 30 до 50 % спрямо настоящия в България.

Част от кандидат-студентите (10-15 %) наистина избират чуждестранни висши училища, но много често причината не е в разликата в качеството на обучението, а в надеждата за по-добра последваща реализация в чужбина.

До 2015 г. ВУ наистина приемаха по-голямата част от завършилите 12 клас, но реформата във ВО доведе до ежегодно намаляване на утвърдения прием, докато от 58 608 за субсидирано обучение в държавните висши училища през 2015 г. той достигна 38 028 за субсидирано обучение в държавните висши училища през 2020 г. При прекъсване или напускане на студентите поради невзети изпити, държавните ВУ губят съответните такси за обучение, които имат значим принос в техния бюджет. По тази причина, ВУ имат известен финансов стимул да задържат студенти, чрез завишаване на оценките им, което може да се отрази на качеството на обучението във ВУ, изпитващи финансови затруднения.

Горните примери показват колко е важно да се дефинира коректно проблемът, който изисква решение и да се поставят правилните цели с конкретните дейности и мерки за тяхното постигане. Необходима е и активна комуникационна дейност, за да бъде разяснено на широката общественост, работодателите и кандидат-студентите какви са реалните проблеми и предизвикателства, актуалните цели за тяхното преодоляване, както и дейностите и мерките за постигането на тези цели. По този начин много по-съдържателно и ефективно ще се проведе дебатът за предстоящото развитие на висшето образование в България и за ролята на различните участници в него – висши училища, работодатели, МОН и др.

Таблица 1. Население, брой висши училища и брой висши училища за 1 млн. жители за различни държави, подредени по големина на населението в низходящ ред.

Държава	Население млн. жители*	Брой ВУ#	Брой ВУ за 1 млн. жители
Китай	1441,060	1060	0,7
САЩ	331,610	2117	6,4
Русия	145,953	716	4,9
Германия	83,166	392	4,7
Франция	67,098	236	3,5
Великобритания	67,025	170	2,5
Италия	60,244	100	1,7
Южна Корея	51,269	72	1,4
Испания	47,329	89	1,9
Полша	37,958	349	3,3
Канада	37,742	142	3,8
Румъния	19,317	92	4,8
Нидерландия	17,407	131	7,5
Гърция	10,709	36	3,4
Чехия	10,693	62	5,8
Швеция	10,327	44	4,3
Португалия	10,295	99	9,6
Унгария	9,769	54	5,5
Австрия	8,901	94	10,6
България	6,951	52	7,5
Дания	5,822	38	6,5
Финландия	5,525	35	6,3
Словакия	5,457	36	6,6
Норвегия	5,367	32	6
Ирландия	4,963	35	7,1
Хърватия	4,058	47	11,6
Словения	2,095	31	14,8
Естония	1,328	18	13,6

*Източник: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_gind/default/table?lang=en
<https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>

#Източници: <https://www.enic-naric.net/higher-education-institution.aspx>
<https://www.whed.net/home.php>

От друга страна вярно е твърдението, че учебните планове и програми често са остарели и не са обвързани с потребностите на пазара на труда, че на много места те осигуряват преди всичко теоретична подготовка, без да се даде достатъчна възможност на студентите да усвоят практически умения и да приложат получените знания. Бизнесът основателно посочва тези слабости чрез професионалните си организации, но рядко отговаря на поканите на ВУ да участва в изготвянето на учебни планове и програми и да предложи практически стажове на студентите. Структурата на българския бизнес с над 99% микро-, малки и средни предприятия не му позволява да инвестира мащабно нито във ВО, нито в последваща квалификация и преквалификация на работниците, като се изключат малкото на брой много големи фирми в страната.

В допълнение, повечето ВУ нямат адекватна маркетингова стратегия, а някои частни академични институции скандализират обществеността чрез недобри „пазарни“ практики да рекламират образователната си услуга, като предлагат томболи за екскурзии, автомобили и др. на записалите се студенти.

Независимо от всичко казано образованието остава ценност от първостепенно значение за българина – 80% от всички запитани са на мнение, че е важно да си добре образован, за да успееш в живота⁶. Макар че сред по-младите възрастови групи около 25% не смятат така, редица изследвания показват, че завършилите висше образование много по-лесно си намират работа, по-рядко остават безработни и са значително по-високо заплатени.

Основните предизвикателства, свързани с негативните обществени нагласи към ВО в страната могат да се обобщят до следните:

- 1) Липса на разпознаваемост на стойността на завършеното образование поради остарели и необвързани с потребностите на пазара на труда учебни планове и програми, преобладаваща теоретична подготовка, без достатъчно възможности за усвояване на практически умения.
- 2) Интензифициране на конкуренцията от паралелни обучителни институции, някои от които се назовават университети без да са акредитирани и без да осигуряват необходимото качество.
- 3) Слабо маркетингово позициониране на българските ВУ като алтернатива на обучението в чужбина.

2.10 Липса на съответствие с потребностите на дигиталното поколение и с компетентностите, необходими за успешна реализация в условията на технологична революция

Силните традиции от миналото в развитието на висшето образование и изоставането на академичната общност от разбирането, че в системата на висшето образование навлизат поколения с напълно различни образователни потребности от

⁶<https://rctrend.bg/project/нагласи-на-българите-февруари-2017-част-т/>, посл. достъп - 12.07.2019 г

съществуващите до момента, причинява интелектуална и технологична конфронтация между преподаватели и студенти, водеща до професионална неудовлетвореност на гървите и разочарование и оттегляне от българските висши училища на вторите. Невъзможността на съществуващите образователни методи да развият компетентности, необходими на много бързо развиващите се технологии в производствената и обслужващата сфера, поражда съмнения във възможностите на университетите да предложат адекватно висше образование. Съществуващият план за действие на ЕК в областта на цифровото образование цели образованието да помогне да се предоставят на младите хора възможности да изразяват идеите си и да се ангажират, да участват и да оформят бъдещето на една Европа, чиито характерни черти са демокрацията, солидарността и приобщаването.

Основни предизвикателства, свързани с липсата на съответствие с потребностите на дигиталното поколение и компетентностите, необходими за успешна реализация в условията на технологична революция:

- 1) Образователните системи се затрудняват да се приспособят към бързите промени в технологиите – не само що се отнася до начина на използване на технологиите, но и до преподаването на уменията за работа с тях и обучението на преподавателите.
- 2) Липса на методи за оценка на цифровите умения.
- 3) Съществуващата образователна система не подкрепя (от ранна възраст и през целия живот) добре балансиран набор от умения и компетентности, които да насочват гражданите към полезно взаимодействие между съответните цифрови и житейски умения, както и към ключови компетентности (и по-специално личностни, социални и предприемачески умения).
- 4) Цифровата трансформация на производствените и обслужващи технологии не е съпроводена от образователна реформа, която да позволи на гражданите да осъществят прехода към нови професионални и социални роли.
- 5) Гражданите не са подготвени за учене през целия живот в свят, който все по-бързо се променя и все повече се цифровизира.
- 6) Широколентовите мрежи с много висок капацитет, киберсигурността и изкуственият интелект все още не са основа на бъдещите форми на образование и обучение.
- 7) Масова липса на елементарни умения по защита на информацията за избягване на риска от измами и фалшиви новини онлайн и в социалните мрежи.

2.11 Недостатъчна подкрепа и недостатъчно развитие на научните изследвания като съставна част от висшето образование

В сравнително голям дял от висшите училища в България липсва необходимата критична маса от изследователи и от материална база, които биха осигурили

провеждането на фундаментални научни и научно-приложни изследвания в съответствие с най-високи и международно признати академични стандарти. Основните причини могат да бъдат открити в затрудненията след 1989 г. – ниско финансиране за научни изследвания и образование, нисък престиж на изследователската и преподавателската професии в обществото, затруднения за пълноценно участие в международния обмен на научни идеи и т.н. Но с годините се натрупаха и някои вътрешни за висшето образование негативни нагласи и явления. Заслужава да се отбележат: занижените изисквания за академично израстване в много висши училища, които доведоха до „девалвиране“ на академичните звания; публикуването на статии в маргинални издания с единствена цел да се натрупа необходимата бройка за следващата стъпка в академичната йерархия; толерирането на практики, които граничат със или са директни форми на плагиатство и др.

Задача на държавните структури и на ръководствата на висшите училища е да променят тези негативни тенденции и да стимулират развитието на международно-разпознаваема и обществено полезна научна дейност във висшите училища. Важни стъпки бяха направени в тази посока през периода 2014 – 2020 година: чрез ОП НОИР и НПКНИ е осигурено финансиране на водещи научни центрове със съвременна материална база, въведени са национални научни програми по важни за обществото проблеми, система за оценка на научната дейност на висшите училища чрез обективни показатели, обективни критерии за допустимост на участниците в конкурсите за научни степени и академични длъжности. Тези положителни промени вече дават резултати – научната продукция на висшите училища започна забележимо да нараства през последните години, както може да се види от ежегодните издания на рейтинговата система на ВУ в Република България. Но остават важни предизвикателства, които изискват системни мерки за реализиране на пълния потенциал на българските учени в системата на висшето образование в полза на обществото и икономиката.

Основни предизвикателства, свързани с повишаване на подкрепата и развитието на научните изследвания като съставна част от висшето образование:

- 1) Необходимост от включване на изследователската дейност като съставна част на обучителния процес чрез нейните разнообразни форми – провеждане на експерименти, теоретично и компютърно моделиране, проектиране и реализация на прототипи, комуникиране за специализирана и неспециализирана аудитория, и др.
- 2) Необходимост от усъвършенстване и засилване на ролята на системата от обективни показатели за оценка на научната и научно-приложната дейност на висшите училища и на изследователите, съобразени със спецификата на съответната научна област, без тези показатели да заместват нуждата от експертна качествена оценка на индивидуалните научни постижения.
- 3) Необходимост от системно стимулиране на публикациите в реферирани и индексирани издания.

- 4) Необходимост от интензифицирането на международния обмен на студенти и преподаватели за обмяна на идеи, методи и опит, както и за провеждане на съвместни изследвания с партньори от водещи научни институции.
- 5) Постоянно развитие по ефективност и обем на различните форми за финансиране на научната и на иновационната дейности – институционална, програмна, конкурсна, чрез публично-частно партньорство, финансови инструменти и др.
- 6) Развитие и реализиране на политики за отворен достъп до резултатите от научни изследвания, финансирани с публични средства, с цел популяризирането им и широкото им използване.

2.12 Трудности в подбора, развитието и мотивирането на преподавателите.

Възрастовата трансформация е належащо и спешно изискване към българското висше образование поради очертаващата се влошена възрастова структура на учените и преподавателите в страната – 23,0 % от преподавателите в държавните ВУ са на възраст над 60 години, а в частните ВУ дялът на тези преподаватели е 31,5 %. Забързаното човешко развитие и непрекъснатата поява на нови знания от една страна и от друга увеличаващата се непривлекателност на преподавателския труд, поради ниското заплащане, голямото натоварване и често немотивираното присъствие на недобре селектирани обучаеми, стагнира привличането на млади университетски преподаватели. Същевременно се очертава задълбочаващото се неразбиране между по-раздалечените възрастово поколения, използващи различен социален език и символи. Това неразбиране води до забавяне на образователния процес за сметка на неконструктивни спорове и неуважение и поради това невъзприети тези, мнения, аргументи и изводи.

Основни предизвикателства, свързани с подбора, мотивирането и развитието на младите преподаватели:

- 1) Загубване на традицията професията „преподавател“ да се приема като призвание.
- 2) Фактът, че преподавателят вече не е единственият източник на информация изисква различен и доста сложен набор от нови, недостатъчно формулирани и обосновани качества, нови компетентности и методи на преподаване, а оттам и различна организация на труда.
- 3) Прекомерно завишените хорариуми изтощават енергията на преподавателите и ги лишават от необходимото значително време за личностно и професионално усъвършенстване, вкл. и за научни изследвания, според които се оценява работата му при придобиване на научна степен и повишаване в академична длъжност. Това забавя процесите на академично израстване, а оттам и на нарастване на доходите.
- 4) Недоброто финансово състояние на повечето университети пречи за създаването и поддържането на привлекателна материална среда, която не осигурява на преподавателите условия за задълбочена научна дейност и за възстановяване чрез подходящи спортни и социални дейности.

- 5) Недостатъчното материално стимулиране също представлява сериозна пречка пред привличането и задържането на талантиливи и мотивирани млади преподаватели в много висши училища.

2.13 Предизвикателства, свързани с управлението на ВУ

Органите за управление на ВУ в България са избираеми. Изборността на ректора, общото събрание и академичния съвет, деканите и т. н. е в духа на академичната автономия, но прави органите за управление, особено ректора и деканите зависими от тези, които ги избират.

На места академичната автономия е довела до това, дори решенията, които трябва да се взимат на ниво катедра – предложения за конкурси, за изменения на учебни планове и пр., да се съгласуват предварително с ректора, без чиято благословия не се предприема нищо. От друга страна има и примери за невъзможността някои ректори и декани да наложат мерки, които биха довели до повишаване на качеството и до финансова ефективност, поради съпротива от страна на колективните органи за управление.

И в двата случая академичната автономия е довела до отсъствие на академична отговорност пред обществото. Необходимо е да се намерят инструменти, чрез които държавата да защитава обществения интерес, без да нарушава академичната автономия, например като в ЗВО се въведат механизми за отговорност на органите за управление и за осигуряване на прозрачност и отчетност. Нужен е и работещ предварителен финансов контрол по ЗФУКПС и контрол за законосъобразно провеждане на процедурите по ЗОП и на управлението на собствеността, законосъобразност при сключването на договори за възлагане, отдаване под наем и т. н.

Вътрешните системи за оценяване и поддържане на качеството, ако са ефективни, са толкова важни, че на няколко пъти беше обсъждано оценката на тяхната работа да стане ключова при акредитацията. Въпреки това на много места системите остават формални и не допринасят реално за контролирането и поддържането на качеството на вътрешноинституционално ниво.

За повишаване на обществената отговорност и ползата от ВУ е необходимо да се въведат ефективни механизми за привличане на представители на външни партньори (работодатели, регионални власти, други образователни институции в региона и т.н.) в процесите на вземане на стратегически решения за развитие на ВУ и при прегледа и оценяването на тяхното изпълнение.

Основни предизвикателства, свързани с управлението на ВУ:

- 1) Ниска степен на представителство на външни заинтересовани страни в управлението и стратегическите решения на българските ВУ.

- 2) Реално стартиране и ефективно прилагане на инструментите, чрез които държавата може да защити обществения интерес при управлението на ВУ, без да нарушава академичната автономия.
- 3) Завишаване на предварителния финансов контрол по ЗФУКПС и осигуряване на информационни системи, които да повишат прозрачността в управлението на ВУ.
- 4) Формално приложение на вътрешните системи за оценяване и поддържане на качеството в много ВУ, без реално тези системи да допринасят за осигуряване на качеството на вътрешноинституционално ниво.

2.14 Необходимост от ефективна и обективна акредитация

Системата за външно оценяване и акредитация от НАОА има недостатъци и среща критики от страна на обществото, медиите и ВУ. Бяха правени много опити това да се промени. За съжаление, въпреки положителните нормативни промени акредитацията не доведе до диференциране на висшите училища, защото почти всички получиха институционална оценка над 9 и същото важи за акредитацията на професионалните им направления.

Приетите критерии за оценяване на качеството във ВУ бяха променени съобразно Европейските стандарти и насоки, което доведе до увеличаване на броя индикатори за измерване на качеството. Проблем е, че при прилагането на тези индикатори не е налице унифицирана система, която да предоставя обективни числови стойности и да ги обвързва с даваната оценка, което води до прояви на субективизъм от членове на експертните групи, постоянните комисии и Акредитационния съвет. Липсата на стандартизирана методика за оценяване на качеството позволява масовото поставяне на завишени оценки, а в отделни случаи и до очевидно несправедливи съотношения на оценките за различните ВУ в едно и също професионално направление.

Първоначалното предложение за изменение на глава 10 от ЗВО от 2020 г. имаше за цел да облекчи висшите училища и НАОА като обедини институционалната и програмната акредитация, както и програмната акредитация на ОКС „бакалавър“ и „магистър“ с тази за ОНС „доктор“. Второто не беше прието, а първото се реализира, като институционалната акредитация се замени със сбора от оценките от програмните акредитации. Какъв ще бъде резултатът от тази промяна засега е неясно, но тя не представлява облекчаване, защото беше съпътствана с намаляване на максималния срок на акредитация от 6 на 4 г., което означава, че ВУ с много професионални направления на всеки 6 г. ще имат една институционална акредитация по-малко и над 10 програмни акредитации повече. Някои от промените обаче очевидно ще имат положителен ефект. Такива са процедурата за оценяване на едно и също професионално направление едновременно за всички висши училища и ограничението член на академичния състав да участва в акредитацията на не повече от едно висше училище.

Основни предизвикателства, свързани с акредитацията:

- 1) Тромави и неефективни процедури за оценяване и акредитация, както и липса на връзка между стойностите на индикаторите и оценката за качеството, което позволява субективизъм при поставянето на акредитационните оценки.
- 2) Завишени оценки, липса на реална диференцираност на оценките по дадено професионално направление в различните ВУ, възможност за несправедливи съотношения между ВУ в едно и също професионално направление.
- 3) Недостатъчно участие на чуждестранни експерти при акредитация.
- 4) Необходимост да се дефинират и приложат адекватни и обективни измерители на основните критерии за качество: ресурсна осигуреност; начин на реализиране на процесите на обучение и научни изследвания; резултати от обучението и изследванията; обществена и академична значимост и престиж.

2.15 Непълноценно включване в развитието на икономическите центрове в страната

Технологично най-развитите региони в света са неразривно свързани с наличието на водещи университети, които изпълняват няколко критични функции – провеждат авангардни научни изследвания с най-висок потенциал за иновации и комерсиализация, подготвят висококвалифицирани кадри за всички сфери, инициират и осъществяват интензивен двупосочен обмен на идеи със специалистите от практиката и др. Добре известни примери са "Силициевата долина" в Калифорния (с университетите Станфорд, Калифорнийския университет в Бъркли, Сан Франциско, Давис, и Санта Клара, и Щатския калифорнийски университет в Сан Хосе) и региона на гр. Бостън (с университетите Харвард, Масачузетския технологичен институт-МІТ, университетът Бостън, както и Масачузетския университет, Амхърст и над 10 по-малки частни колежи). Този модел на ускорено технологично развитие на регионите в симбиоза с водещи университети е добре разпознат и опити за неговото мултиплициране се правят по целия свят.

В България беше направен опит за по-системно стартиране на такъв процес чрез подготовката на Иновационната стратегия за интелигентна специализация през периода 2013 – 2016 година и на свързаните оперативни програми за периода 2014 – 2020 година – ОПИК, ОП НОИР и ОПРР. В резултат беше постигнат съществен напредък в София-град и Пловдив, където нуждата от координирано развитие на икономическите дейности и на висшите училища в региона беше бързо осъзната и бяха направени важни стъпки за подпомагане на тази координация. В повечето региони, обаче, висшите училища срещаха сериозни трудности за пълноценно функциониране и борбата им в много случаи беше за оцеляване, а не за хармонично развитие с останалите потенциални партньори – икономически, административни, социални и политически.

Основни предизвикателства, свързани с пълноценното включване на висшите училища в развитието на икономическите центрове:

- 1) Неравномерно разпределение на мрежата от висши училища и концентрация на студенти в градове, привличащи голяма част от бизнеса (София, Пловдив, Варна), което затруднява ефективното използване на ВУ като инструмент за провеждане на регионална политика.
- 2) Много големи регионални различия във възможностите за мобилизиране на инвестиционни ресурси и за професионална реализация на студентите.
- 3) Липса на координация в целепологането и в развитието на координирани планове за развитие, които да съчетават експертната, интересите и възможностите на различните потенциални партньори в региона – регионални органи на власт и администрация, бизнес, висши училища, специализирани и общообразователни институции в средното образование (напр. професионални гимназии).
- 4) Много големи регионални различия по отношение на нуждите и възможностите за финансиране на образованието от страна на студентите и техните семейства с необходимите средства за студентски такси и издръжка.

Общите заключения от направения в тази секция анализ на състоянието на системата на висшето образование, на промените в средата и на изпълнението на Стратегията за развитие на висшето образование за периода 2015 – 2020 година са обобщени в следващия SWOT анализ и са основата, която е използвана за формулиране на представените след това визия за развитие на висшето образование, приоритетни области и цели, набор от конкретни дейности и мерки и очаквани резултати.

2Г. Анализ на силните страни и слабостите, на опасностите и възможностите (SWOT-анализ).

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Висококачествена рейтингова система на българските висши училища, която предоставя богата обективна информация за системата на висшето образование. • Наличие на добри практики на връзка образование-бизнес в някои висши училища, които могат да се мултиплицират. • Налична експертиза във важни научни направления, вкл. в някои области на природните науки, математиката, ИКТ, биотехнологиите, медицината и др. • Активно международно сътрудничество в значителен брой ВУ по отношение на провеждането на научни изследвания и публикуването на резултатите от тях. • Балансиран относителен дял на жените в науката и в ИКТ. • Добро качество на образованието в голяма част от ВУ и ПН (но не навсякъде). • Добри научни резултати в около 20% от ВУ, което позволява подготовка на квалифицирани научни кадри и преподаватели. • Нова и осъвременена научна инфраструктура, осигурена със средства от ОП НОИР, НПКНИ и др. • Приемане и прилагане от НАОА на европейските стандарти за осигуряване на качеството. • Образованието остава ценност от първостепенно значение за българите. 	<ul style="list-style-type: none"> • Разминаване между изискванията за активна социална реализация и потребностите на пазара на труда, от една страна, и качеството на получаваната във висшите училища подготовка, от друга. • Сnižаване на критериите за прием, а в някои ВУ и за задържане на студентите във висшите училища. • Недостатъчна конкурентоспособност по отношение на бързото развитие на пазара на образователни услуги и липса на достатъчна гъвкавост в предлаганите форми на обучение. • Недостатъчен дял студенти, които се обучават в съвместни програми с чуждестранни висши училища и пренебрежима активност по много от съществуващите договори. Недостатъчен международен престиж на българските висши училища. • Недостатъчно развита система за подкрепа на научно-изследователския процес чрез различните форми на финансиране: институционално, програмно, конкурсно, публично-частно партньорство и др. • На повечето места – откъснатост на научните изследвания от практическите предизвикателства на икономиката и обществото. • Екстензивно развита система от много ВУ и филиали с несвойствени професионални направления и специалности без традиции и капацитет. • Неспособност на системата да осигури качествено образование на голям дял от

	<p>приемани студенти.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Все още прекалено голям прием. • Недостатъчно финансиране на системата на ВО. • Недостатъчно сътрудничество с работодателите в много ВУ. • В някои ВУ и ПН – остарели и необвързани с потребностите на пазара на труда учебни планове и програми. • На много места, сравнително малко практическа подготовка, отчасти поради липса на съвременна апаратура. • Моделът на управление не осигурява академична отговорност и не гарантира обществен интерес. • Липса на диференциация между ВУ при акредитацията: преобладаваща институционална оценка над 9, нереално високи оценки от програмната акредитация. • Субективни и усложнени индикатори на НАОА, субективно оценяване.
Възможности	Опасности
<ul style="list-style-type: none"> • Създаване във всяко висше училище на устойчив механизъм за регулярна актуализация на учебните планове и програми. • Ориентиране на висшето образование не само към випускниците на средните училища, но и към нетрадиционни групи обучаеми за развиване на системата за учене през целия живот. • Богати възможности за мобилност на студентите и преподавателите чрез програма „Еразъм+“. • Включване в мрежи от европейски университети. • Провеждане на активна маркетингова дейност за представяне на българските висши училища в чужбина. • Увеличаване на държавната субсидия 	<ul style="list-style-type: none"> • Демографските процеси и намаляването на броя на кандидат-студентите. • Възможно увеличаване на броя на младите хора, избиращи да учат средно и/или висше образование в чужбина. • Масово навлизане в българското образователно пространство на онлайн и практически ориентирани курсове, предлагани от различни платформи и организации, които не винаги осигуряват високо качество. • Напускане на младите изследователи поради претоварване, ниско заплащане и ниски възможности за професионална реализация. • Загуба на експертиза във важни научни области поради липса на приемственост. • Загуба на мотивация за развитие на

<p>за научноизследователска дейност във ВУ и осигуряване на средства за научни изследвания от координирани различни източници.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Усъвършенстване на системите за оценяване на научната дейност на научните организации и за финансиране на ВУ според тази оценка. • Повишаване на качеството и ефективността чрез използване на споделени ресурси (преподаватели, материална база и др.) от две и повече висши училища. • Създаване на интердисциплинарни планове и програми, вкл. и чрез съвместно обучение и създаване на консорциуми от две и повече ВУ. • Повишаване на публикационната активност чрез финансово стимулиране на качеството и количеството на научните изследвания и публикации на преподавателите във ВУ. • Чрез използване на подходящи стимули, ориентиране на наличния научен потенциал за решаване на практически проблеми от полза за обществото и бизнеса. • Развиване на координирани планове за регионално развитие с централно участие на висшите училища, които да мобилизират разнообразни ресурси за решаване на сложни задачи. • Преориентиране на ВУ от брой на студентите към качество чрез развиване на ПН, в които са традиционно добри и имат капацитет. • Увеличаване на броя на чуждестранните студенти. • Постигане на финансова ефективност, например чрез закриване на несвойствени професионални 	<p>научна експертиза във висшите училища със слаба научноизследователска дейност и в професионалните колежи.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Загуба на критична маса от преподаватели и закриване на висши училища в големи области от страната. • Затруднения при привличането на чуждестранни студенти поради четиригодишния срок на обучение в ОКС „бакалавър“ • Възможни сериозни финансови и социални проблеми в някои необходими за съответния регион ВУ в резултат на демографските тенденции и на реформата. • Засилване на негативните нагласи към българското ВО в обществото.
--	---

<p>направления и специалности, оптимизиране на учебните планове и обединяване на дублиращи се програми и дисциплини.</p> <ul style="list-style-type: none">• Усъвършенстване на принципите и методите за провеждане на атестация на преподавателите.• Въвеждане на механизми за обществена отговорност на органите за управление и за осигуряване на прозрачност и отчетност.• Въвеждане на информационни системи, които да повишат прозрачността и ефективността.• Осигуряване на работещи вътрешни системи за оценяване и поддържане на качеството на обучението и на академичния състав.• Включване на чуждестранни експерти в процедурите по оценяване и акредитация.• Приемане на малко на брой, ясни и обективно измерими критерии за акредитация.• Масово включване на съвременни дигитални форми за обучение и изпитване на студентите, допълващи и доразвиващи класическите форми.	
---	--

3. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА.

Изпълнението на Стратегията изисква споделяне на следните базови принципи от всички участници в системата на висшето образование, които са взети предвид при подготовката ѝ:

- Приемственост, основана на академичните традиции и установените добри практики, съчетана с адаптивност към променящите се условия на средата и възникващите предизвикателства;
- Иновативност и креативност при дефинирането и прилагането на ефективни и ефикасни решения на проблемите;
- Гарантиране на академична автономия, съчетана с обществена отговорност за постигнатите резултати и за ефикасността на изразходваните средства;
- Сътрудничество между държавните институции, висшите училища, БАН, ССА и потребителите на кадри.
- Отговорност, прозрачност и отчетност при изпълнение на целите, дейностите и мерките, предвидени в Стратегията;
- Обективност и безпристрастност при вземането на решения и при оценяване на резултатите от изпълнението на Стратегията.

Стремежът е чрез заложените цели, дейности и мерки в Стратегията да се осигури усъвършенстване на системата на висшето образование в Република България и постигане на определени ключови резултати. Същевременно уменията на всяко ВУ да се адаптира бързо към постигане на заложените цели ще позволи по-добро позициониране в рамките на системата на висше образование и изграждане на мрежи за сътрудничество в национален и наднационален план.

4. ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ.

Развитие на диференцирана и гъвкава система от висши училища, които функционират като успешни партньори и конкуренти на европейските университети и изпълняват образователна, изследователска и културна мисия в полза на обществото и на отделните индивиди чрез провеждане на фундаментални и приложни научни изследвания и чрез осигуряване на качествено, достъпно и продължаващо през целия живот образование и обучение за успешна личностна, професионална и обществена реализация. Изграждане на академична общност, споделяща общи принципи, ценности и морални норми.

5. ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ И ЦЕЛИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ.

Приоритетните области за развитие на висшето образование са:

- Повишаване на качеството на висшето образование чрез осъвременяване на съдържанието, методите и формите на обучение;
- Ускорено модернизиране и дигитализиране на образователните подходи, методи и практики;
- Осигуряване на достъп до висше образование и учене през целия живот с високо качество, което подпомага личностното развитие и професионалната реализация;
- Развитие на фундаменталните и приложните научни изследвания, иновациите и предприемаческите умения на студентите и преподавателите, и превръщане на научните изследвания и иновациите в интегрална част от висшето образование.
- Пълноценно използване на научния и иновационния потенциал на висшите училища и повишаване на тяхната роля за ускорено развитие на икономиката и за решаване на важни обществени проблеми на национално и регионално ниво;
- Ускорена интернационализация и пълноценно интегриране в европейските образователни и изследователски мрежи;
- Привличане на качествени мотивирани млади преподаватели за обновяване и развитие на академичния състав.
- Подобряване на структурата, управлението и системата за акредитация на висшите училища.
- Осигуряване на финансова устойчивост на висшите училища и на финансови стимули за развитие на качествено образование и научноизследователска дейност;
- Осигуряване на прозрачност и отговорност при управлението на системата и на висшите училища;
- Осигуряване на партньорство с другите научни организации в България, вкл. БАН и ССА, за провеждане на фундаментални и приложни научни изследвания на високо ниво и за общи образователни програми.

Конкретните цели за развитие на висшето образование до 2030 г. са:

Цел 1. Разработване на устойчив механизъм за осъвременяване на съществуващите и създаване на нови учебни планове и програми

Цел 2. Въвеждане на съвременни, гъвкави и ефективни форми и методи на обучение

- Цел 3. *Подобряване на организацията и на ефективността на образованието във ВУ*
- Цел 4. *Интернационализация на висшето образование и включване в международни образователни и научни мрежи*
- Цел 5. *Стимулиране на участието на младите преподаватели.*
- Цел 6. *Активизиране на научната дейност във висшите училища*
- Цел 7. *Изграждане на ефективна връзка образование-наука-бизнес*
- Цел 8. *Повишаване на ролята на ВУ като активен фактор за регионално развитие*
- Цел 9. *Подобряване на управлението на ВУ и на системата за оценяване и акредитация*
- Цел 10. *Подобряване на структурата и ефикасността на висшето образование*

6. ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ НА СТРАТЕГИЯТА.

Цел 1. Разработване на устойчив механизъм за осъвременяване на съществуващите и създаване на нови учебни планове и програми.

Дейност 1.1 Утвърждаване на разбирането за компетентностите като динамична система от знания, умения и нагласи и на компетентностния подход като приоритетен във висшето образование.

Мярка 1.1.1 Развитие на профилите на компетентностите на всяка специалност от гледна точка на изискванията за успешна личностна и професионална реализация в условията на дигитална трансформация, мобилни общества и динамичен пазар на труда.

Мярка 1.1.2 Постигане на баланс между развитието на когнитивни (включително аналитични и дигитални) и некогнитивни (включително социални и емоционални) компетентности.

Мярка 1.1.3 Стимулиране на развитието на ключовите компетентности за учене през целия живот, компетентност по чужди езици, граждански и социални компетентности, общи цифрови компетентности.

Мярка 1.1.4 Стимулиране на развитието на функционални компетентности и умения за креативно и критично мислене, комуникативност, работа в екип, лидерство, създаване и използване на алгоритми и за кодиране.

Дейност 1.2 Засилване на обучението по съвременни дигитални технологии и на междудисциплинарните връзки в учебните планове и програми.

Мярка 1.2.1 Включване във всички учебни планове на дисциплини и на практическо обучение по нови дигитални технологии като изкуствен интелект (AI), добавена реалност (AR), изкуствена реалност (VR) и др., както и на базово обучение за развиване на умения за алгоритмично мислене и решаване на алгоритмични проблеми.

Мярка 1.2.2 Засилване на интердисциплинарния подход при подготовката на учебните планове и програми, и въвеждане на хибридни дисциплини, които включват преподаватели от различни научни области и професионални направления.

Мярка 1.2.3 Включване на няколко социални и/или хуманитарни дисциплини (философия, социология, политология, изкуство и др.) в учебните планове на другите професионални направления, както и на уводни дисциплини от точните науки (математика, информатика, природни науки и др.) в хуманитарните и социалните направления.

Дейност 1.3 Засилване на сътрудничеството между висшите училища, бизнеса, професионалните организации и държавата при обсъждането на учебните

планове и програми, практическата подготовка и кариерното ориентиране на студентите.

Мярка 1.3.1 Осигуряване на засилена практическа подготовка на студентите за придобиване на компетентности и качества, търсени на пазара на труда, чрез включване в преподаването на специалисти от практиката, покриващи предварително определени критерии за квалификация, дуално обучение и осигуряване на студентски стажове и практики.

Мярка 1.3.2 Стимулиране на привличането на представители на бизнеса и на държавната администрация при обсъждането на учебните планове и учебните програми по определени дисциплини.

Мярка 1.3.3 Стимулиране (включително финансово) на изграждането и поддържането на научни инфраструктури в партньорство с БАН, ССА и бизнеса за приоритетните специалности.

Мярка 1.3.4 Подпомагане на професионалното ориентиране на студентите чрез кариерните центрове и създаване на национална мрежа от кариерни центрове.

Мярка 1.3.5 Осигуряване на механизми за проследяване на реализацията на дипломираните студенти и поддържане на клубове на завършилите.

Дейност 1.4 Активизиране на спортната дейност във висшите училища, повишаване на качеството на тренировъчната и състезателната дейности, и изграждане на съвременна спортна база.

Мярка 1.4.1 Разработване и реализиране на финансово обезпечена 10-годишна национална програма за изграждане и реконструкция на спортни обекти и съоръжения и модернизиране на спортната база във висшите училища. Създаване на система за споделено използване на тази база от няколко ВУ, с цел предлагане на студентите на широк избор от възможни за практикуване спортове в удобно за тях време.

Мярка 1.4.2 Нормативно регламентиране на възможността за назначаване на треньори, от и извън щата на преподавателския състав, за кадрово укрепване и развитие на спортната дейност във висшите училища, вкл. чрез споделено използване на наличните треньорски кадри от две и повече ВУ.

Мярка 1.4.3 Включване на задължителни часове по спорт във всички учебни планове на ВУ според тяхната специфика и усъвършенстване на механизма за финансиране на спортната дейност във висшите училища.

Мярка 1.4.4 Определяне на колективни и индивидуални спортове за приоритетни, с особена социална значимост, към които в дългосрочен план да се насочат усилията за финансово и кадрово укрепване на висшите училища и за развитие на подходяща спортна инфраструктура.

Мярка 1.4.5 Разработване и реализиране на национална програма за популяризиране и развитие на масовия университетския спорт.

Мярка 1.4.6 Създаване на система за пряко финансиране на подготовката и участието на шампионите от студентските колективни и индивидуални първенства в националните първенства по съответните видове спорт на Република България.

Мярка 1.4.7 Въвеждане на национални стипендии за най-изявените спортисти във висшите училища и изготвяне на ясни критерии за тяхното прилагане.

Цел 2. Въвеждане на съвременни, гъвкави и ефективни форми на обучение.

Дейност 2.1 Въвеждане на стандарти за добро обучение, ръководени от европейския опит и традиции.

Мярка 2.1.1 Създаване на университетски центрове за обучителни ресурси.

Мярка 2.1.2 Обучение на преподавателите в умения за обработка на информация, визуална грамотност, решаване на проблеми и мислене на по-високо ниво, *ad hoc* сътрудничество и дълбоко разбиране на това как технологичните инструменти могат да подобрят процеса на обучение.

Мярка 2.1.3 Организиране на междууниверситетски национални и международни конференции и семинари за представяне на нови методи за обучение.

Мярка 2.1.4 Актуализиране на учебните планове и програми чрез засилване ролята на самостоятелните творчески дейности на студентите като подготовка и представяне на критичен анализ по даден проблем, подготовка на курсова работа, решаване на практически задачи, участие в научни изследвания и др. подобни, включително и използвайки летния период между две академични години.

Мярка 2.1.5 Оценяването на знанията и уменията на студентите не въз основа на възпроизвеждане на запаметеното, а чрез умения за: дебатиране, извършване на научни експерименти или теоретично моделиране, решаване на реални проблеми, дигитална креативност, представяне на информация пред специализирана и неспециализирана аудитория, както и способност: да се вникне в естеството на проблема/темата, да се използват различни дигитални инструменти за ефективно изпълнение на задачите в реалния свят, за оценка на съобщенията във видео форми и др.

Мярка 2.1.6 Въвеждане в първата година на обучение след средно образование на задължителен курс по научна етика, в който се обясняват проблемите на академичното плагиатство и борбата с него, изискванията за коректно цитиране на източниците на информация, основните принципи при създаване и защита на интелектуална собственост, и други свързани въпроси.

Дейност 2.2 Създаване на материална и финансова база, позволяваща прилагането на съвременни и гъвкави методи на преподаване и изследване.

Мярка 2.2.1 Създаване и подпомагане на развитието на университетски технологични програми за осигуряване на материали и средства за подпомагане на дигитализацията на учебния процес, теренни изследвания, проектна дейност и др.

Мярка 2.2.2 Интензивно осигуряване на техника, позволяваща интерактивното и дигитално преподаване.

Мярка 2.2.3 Обвързване на акредитационните критерии за академично пространство не само с площи в кв.м., полагащи се на един студент, а и с наситеност за това пространство с оборудване, позволяващо прилагането на ефективни образователни технологии.

Мярка 2.2.4 Осигуряване на подкрепа (чрез ПО, ПНИИДИТ или чрез национална програма) за създаване на съдържание и за осигуряване на технологични ресурси за развитие на качествено дистанционно обучение, с интерактивен достъп и виртуални аудитории, вкл. и за привличане на чуждестранни студенти и на български младежи от чужбина да учат в България.

Мярка 2.2.5 Подпомагане и стимулиране на подготовката на дистанционни курсове (MOOCs) с отворен достъп от български преподаватели на английски език.

Дейност 2.3 Използване на образователни форми, методи и технологични съобразени с особеностите на обучаваната генерация студенти.

Мярка 2.3.1 Значително увеличаване на програмите за електронно дистанционно обучение, усъвършенстване и актуализиране на учебните програми и платформи за електронно дистанционно обучение, дигитализация на съдържание и създаване на нови интерактивни дигитални ресурси.

Мярка 2.3.2 Осигуряване на систематична технологична подготовка, която да помогне на университетските преподаватели в усвояването на базови и допълнителни технологии за преподаване и изследване.

Мярка 2.3.3 Дигитализация на образователния процес.

Мярка 2.3.4 Допълване на текстово-базираните учебни материали с богат набор от визуални и звукови материали, които повишават интереса на студентите и ги подпомагат в усвояването на учебния материал.

Мярка 2.3.5 Използване на личните мобилни телефони като помощно технологично средство в аудиторията наред с компютъра и таблета.

Мярка 2.3.6 Широко въвеждане на преподаването чрез казуси като средство за интензивно обсъждане от страна на студентите на преподаваната материя и развитието у тях на умения за аргументиране, словесно дебатиране и взимане на решения.

Мярка 2.3.7 Обединяване на финансовите и интелектуални усилия на университетите и държавата за създаването на онлайн библиотеки и дигитални ресурси, използвани във всеки момент, включително и в час.

Мярка 2.3.8 Подпомагане и стимулиране на процеса на разширяване на ролята на преподавателя от предимно лектор и в модератор, който превръща в знание предварително събрана и анализирана от студентите информация по дадена тема.

Мярка 2.3.9 Прилагане на проектното обучение, включващо динамичен подход в аудиторията, за придобиване на по-задълбочени знания чрез активно проучване на предизвикателствата и проблемите в реалния свят, с фокус върху това, което е ново, активно, полезно и интересно.

Мярка 2.3.10 Предлагање на дистанционни курсове с отворен достъп за студенти от цял свят.

Цел 3. Подобряване на организацията и на ефективността на образованието във ВУ.

Дейност 3.1 Повишаване на ефективността на вътрешните системи за управление на качеството на образованието, научните изследвания и академичния състав.

Мярка 3.1.1 Основаване на вътрешната система за управление на качеството (СУК) на описание и анализ на ключовите процеси и дейности на висшето училище и тяхната взаимосвързаност;

Мярка 3.1.2 Преодоляване на формалния характер на атестацията на преподавателите, с цел превръщането ѝ в ефективен стимул за професионално развитие и академично израстване;

Мярка 3.1.3 Осигуряване на обвързаност на вътрешната система за управление на качеството с вътрешните правила за работната заплата въз основа на количеството и качеството на преподаването и на научно-изследователската дейност на членовете на академичния състав и чрез въвеждане на стимулиращ модел за формиране на работната заплата на преподавателите, с особено внимание към младите преподаватели;

Мярка 3.1.4 Внедряване на система за вътрешни одити по качеството, чрез които се идентифицират слабости и се проследява напредъкът при осигуряване на качеството;

Мярка 3.1.5 Въвеждане на механизъм за взимане на решения, свързани с осигуряване на качеството, въз основа на анализирани и систематизирани данни, получени чрез разнообразни канали за обратна връзка от заинтересованите страни – студенти, преподаватели, административен персонал, работодатели, представители на бизнеса и други външни партньори;

Мярка 3.1.6 Включване на представители на заинтересованите страни във взимането на решения за повишаване на качеството на образованието.

Мярка 3.1.7 Въвеждане на ефективен механизъм за регулярна студентска оценка на качеството на учебния процес.

Дейност 3.2 Осигуряване на финансово ефективна образователна дейност с високо качество.

Мярка 3.2.1 Предлагане на бакалавърски и магистърски специалности с динамични учебни планове и програми, адаптирани към потребностите на студентите и пазара на труда, и осигуряващи актуални знания и личностни умения в съответствие с европейските стандарти за качество и водещите световни образци.

Мярка 3.2.2 Осигуряване на реална избираемост на дисциплини и преподаватели от страна на студентите и реално приложение на кредитната система, вкл. при мобилност. В тази връзка, преразглеждане на правилата, които изискват и/или отчитат само часове в задължителни курсове, напр. за обявяване на академични конкурси.

Мярка 3.2.3 Въвеждане на съвременни средства за превенция и контрол на плагиатството в учебния процес, включително чрез софтуер за проверка за наличие на плагиатство и регламентиране в етичните кодекси на ВУ.

Мярка 3.2.4 Оценка и преглед на финансовата ефективност и обществената значимост на специалностите в ОКС „бакалавър“ и „магистър“.

Мярка 3.2.5 Намаляване на аудиторната заетост и осигуряване на максимална гъвкавост на учебните планове, съобразена с нарасналите възможности на студентите за извънаудиторни дейности и самоподготовка.

Мярка 3.2.6 Регулярно актуализиране и оптимизиране на учебната документация: анотации, квалификационни характеристики, учебни планове и програми на учебните дисциплини в съответствие с развитието на научното знание, потребностите на обществото и за по-рационално използване на всички ресурси.

Мярка 3.2.7 Стимулиране на образователното сътрудничество между БАН, ССА и ВУ за развиването на общи магистратури и докторантури, например чрез приемането на национална програма в областта на висшето образование.

Мярка 3.2.8 Осигуряване на детайлна и пълноценна информация и подкрепа на студентите от тяхното посрещане, записване и настаняване, през обучението, до завършването и издаването на диплома.

Мярка 3.2.9 Разработване на устойчив механизъм за финансиране, който премахва зависимостта на субсидията на държавните ВУ от броя отпаднали студенти в хода на обучението.

Цел 4 Интернационализация на висшето образование и включване в международни образователни и научни мрежи.

Дейност 4.1 Изграждане на реално функциониращи мрежи между български и чуждестранни висши училища въз основа на съвместно изпълнявани дейности.

Мярка 4.1.1 Стимулиране на висшите училища за включване и активно участие в инициативата за изграждане на европейски университети.

Мярка 4.1.2 Разширяване на международното сътрудничество и на академичните партньорства с чуждестранни университети и научни организации, и участие в университетски и научни мрежи.

Мярка 4.1.3 Стимулиране и подкрепа за международното сътрудничество в областта на научните изследвания и участие в международни научни проекти и инфраструктури.

Мярка 4.1.4 Стимулиране на публикуването на научни статии във водещи международни академични издания и на включването на издаваните в Република България научни списания в международни бази с данни за научна литература.

Мярка 4.1.5 Стимулиране и подкрепа на участието в специализации и международни форуми и на членството в международни организации.

Дейност 4.2 Интернационализиране на социалната и образователната среда във висшите училища.

Мярка 4.2.1 Повишаване на подготвеността на академичния състав, на служителите в администрацията и на студентите за работа в мултикултурна и многоезикова среда чрез квалификация, особено по ИКТ и чуждоезиково обучение.

Мярка 4.2.2 Стимулиране на изготвяне и издаване на учебници, учебни помагала и монографични трудове на чужди езици.

Мярка 4.2.3 Разкриване на специалности и програми на чужд език във всички образователни степени за привличане на по-голям брой чуждестранни студенти.

Мярка 4.2.4 Осъществяване на контакти с българската диаспора и с българските училища в чужбина с цел привличане на студенти от българските общности.

Мярка 4.2.5 Полагане на грижи за чуждестранните студенти и на студентите от български произход, които са учили и живели в друга държава преди да се запишат в българско ВУ, от тяхното посрещане, записване и настаняване, през обучението, до завършването и издаването на диплома.

Мярка 4.2.6 Хармонизиране на учебните планове и програми с тези на водещи чуждестранни университети, обучаващи в сходни професионални направления.

Мярка 4.2.7 Стимулиране на създаването и подпомагане на функционирането на съвместни образователни програми между български и чуждестранни висши училища.

както и на нови форми на образователен обмен в рамките на европейското сътрудничество като двойните и съвместни образователни степени, и други.

Мярка 4.2.8 Стимулиране на двойното научно ръководство на докторанти с български и чуждестранен научен ръководител.

Мярка 4.2.9 Стимулиране на привличането на чуждестранни преподаватели в българските висши училища.

Мярка 4.2.10 Подкрепа за въвеждането на електронната Европейска студентска карта.

Мярка 4.2.11 Нормативно да се уреди възможността ВУ да признават дипломи за завършено висше образование в чуждестранни ВУ, без необходимост от превод и легализация на дипломите на български език.

Мярка 4.2.12 Нормативно да се уреди възможността ВУ да въведат изцяло електронна система за кандидатстване от чужбина със сканирани документи, които да се представят за проверка в оригинал при започване на обучението.

Дейност 4.3 Насърчаване на входящата и изходящата мобилност на преподавателите, студентите и администрацията.

Мярка 4.3.1 Повишаване на участието на студентите и докторантите в мобилност, обмен и стажове в чуждестранни университети.

Мярка 4.3.2 Подпомагане на студентите при избор на курсове и програми преди началото на мобилността.

Мярка 4.3.3 Включване на академичната мобилност в учебните планове.

Мярка 4.3.4 Въвеждане на прозрачни, последователни и надеждни процедури и критерии за справедливо признаване на завършени степени и периоди на обучение в чуждестранни висши училища и повишаване на компетентността на персонала, който извършва признаването.

Мярка 4.3.5 Насърчаване на входящата и изходящата мобилност на преподаватели, студенти и административен персонал.

Дейност 4.4 Подобряване на образа на българското висше образование в чужбина.

Мярка 4.4.1 Провеждане на активна маркетингова дейност за представяне на българските висши училища в чужбина и особено сред българската диаспора извън политическите граници на страната.

Цел 5. Стимулиране на участието на младите преподаватели.

Дейност 5.1 Създаване на по-добро възрастово съответствие между преподаватели и студенти, чрез насърчаване на повече млади хора да участват в конкурси за преподаватели.

Мярка 5.1.1 Създаване на стандарти, които гарантират назначаването на преподаватели, притежаващи лични и професионални знания и умения, осигуряващи високо качество на преподаване и формиране на взаимно доверие с обучаваните студенти.

Мярка 5.1.2 Подпомагане на младите преподаватели да се развиват и хабилизират в кратки срокове при запазване на високи академични изисквания.

Мярка 5.1.3 Преглед и допълване на правилниците на ВУ с цел да се осигури съчетание на качествено обучение с личностно удовлетворение от преподаването и от възможностите за академично израстване.

Дейност 5.2 Създаване на условия за повишаване на изследователските инициативи и изследователския капацитет на младите преподаватели.

Мярка 5.2.1 Използване на магистърските програми за подготовка на бъдещи докторантски разработки и преход към преподавателска работа при изявени студенти с изследователска нагласа и умения за общуване с аудиторията.

Мярка 5.2.2 Разтоварване от прекомерна преподавателска или административна дейност и предоставяне на време и възможности за разширяване на знанията на преподавателите, развиване на преподавателските умения, и подготовката и ръководството на научни проекти, вкл. с участието на студенти.

Мярка 5.2.3 Осигуряване на възможности за квалификация – чуждоезиково обучение, ИКТ, изследователски умения.

Мярка 5.2.4 Включване в международни проекти и университетски мрежи за осъществяване на съвместна изследователска и публикационна дейност.

Мярка 5.2.5 Създаване на университетски фондове за финансово осигуряване на участието в международни научни програми, конференции, симпозиуми и практики.

Дейност 5.3 Създаване на по-добри условия за работа и заплащане.

Мярка 5.3.1 Осигуряване на самостоятелно работно място, оборудвано високотехнологично.

Мярка 5.3.2 Осигуряване на институционална подкрепа във всяко ВУ за намаляване въздействието на демотивиращите фактори като: слаба мотивация на част от

студентите, високото равнище на стрес, неблагоприятни условия на работа, включително технологичната среда и човешките взаимоотношения.

Мярка 5.3.3 Критериите за атестация на преподавателите да се свържат със степента, в която младите преподаватели насърчават и осъществяват задълбоченото учене на студентите за постигане на трайни знания, а не повърхностното обучение.

Мярка 5.3.4 Предвиждане в държавния бюджет на възможността за въвеждане на заплащане на младите преподаватели в дадено професионално направление не по-малко от средната заплата на реализиращите се студенти от същото направление.

Цел 6. Активизиране на научната дейност във висшите училища и научните организации.

Дейност 6.1 Стимулиране на научно-изследователската дейност във ВУ.

Мярка 6.1.1 Включване в системите за акредитация и атестация на обективни критерии за отчитане на научните и научно-приложните резултати през отчетния период: публикации в реферирани и индексирани списания, привлечени средства от научни и научно-приложни договори, съотношение преподаватели/защитили докторанти и др.

Мярка 6.1.2 Оформяне на субсидията за изследователските ПН в две ясно обособени части -- за издръжка на обучението на студентите и за научни изследвания. Размерът на субсидията за научни изследвания да се определя по обективни критерии за научните резултати, отбелязани през предходен период (публикации, цитати, регистрирани патенти, привлечени средства от научни и научно-приложни договори и др). Субсидията за научни изследвания постепенно да нараства, докато през 2025 г. достигне поне 40 % дял от общата субсидия за изследователските ПН.

Мярка 6.1.3 Анализ на причините за отпадане на докторантите по време на докторантурата, за незавършване на дисертационния труд и за недостигане до защита и взимане на мерки за предотвратяване на тези явления;

Мярка 6.1.4 Регулярно актуализиране на размера на стипендиите на докторантите, като се поддържа на ниво поне 150 % от минималната работна заплата. Въвеждане на национална система за отчитане и контрол на ефективното използване на средствата, отпускани за обучение на докторанти.

Мярка 6.1.5 Регламентиране и ресурсно осигуряване на дейността на докторантски училища.

Мярка 6.1.6 Въвеждане на коефициенти в държавната субсидия, отпускана за обучение в различните образователни степени (напр., 4 за докторант, 2 за магистър и 1 за бакалавър), които да отразяват съществените различия в стойността на обучението в съответната степен.

Мярка 6.1.7 Регламентиране и ресурсно осигуряване на научна специализация (постдокторантура).

Мярка 6.1.8 Регламентиране на статуса и на условията за прием и обучение на докторанти, които са финансирани по научни проекти (проектни докторантури).

Мярка 6.1.9 Освобождаване от такси на докторантите в приоритетни за държавата професионални направления и защитени специалности, както и на докторанти, назначени по научни проекти с публично финансиране.

Мярка 6.1.10 Осигуряване на безплатен курс по български език за чуждестранните докторанти в приоритетни за държавата професионални направления и защитени специалности.

Мярка 6.1.11 Улесняване на процеса по кандидатстване и привличане на докторанти от държави извън ЕС и ЕИП.

Дейност 6.2 Подобряване на организацията на научно-изследователската дейност във ВУ, БАН и ССА.

Мярка 6.2.1 Дефиниране на правила за използването на субсидията за научни изследвания за реализиране на целеви научни програми на ВУ и за стимулиране на преподавателите с високи научни постижения.

Мярка 6.2.2 Стимулиране на кооперирането между ВУ, а също и на ВУ с институтите на БАН и ССА за подготовката и изпълнението на общи научни проекти и за съвместно обучение чрез общи магистърски и докторски програми със споделени човешки и материални ресурси.

Мярка 6.2.3 Създаване на възможност и осигуряване на условия БАН да обучава самостоятелно определен брой студенти в магистърски програми, с цел оползотворяване на научния потенциал за подготовка на докторанти, респективно високо квалифицирани кадри с насоченост към научните изследвания.

Мярка 6.2.4 Въвеждане на ефективна, единна за ВО система за превенция и контрол на плагиатството при публикуване на научни трудове и в конкурсите за академично израстване.

Мярка 6.2.5 Създаване към НАЦИД на национален репозиториум за научната продукция на българските учени и стимулиране на отворения достъп до резултати от научни изследвания, финансирани с публични средства, чрез публикуване в Българския портал за отворена наука (bpos.bg).

Цел 7. Изграждане на ефективна връзка образование–наука–бизнес.

Дейност 7.1 Създаване на система за регулярно актуализиране на учебното съдържание в съответствие с най-новите постижения на науката и технологиите.

Мярка 7.1.1 Актуализиране на съдържанието на учебните планове и програми, както и на придружаващите ги образователни материали във всички ВУ, така че да съответстват на съвременните научни и технологични знания.

Мярка 7.1.2 Включване на обучението чрез разработване на проекти и решаване на практически задания във всички учебни планове, съобразно тяхната специфика, за изграждане на съответните компетентности у студентите.

Мярка 7.1.3 Създаване във всяко ВУ на система за периодичен преглед, оценка на актуалността и формулиране на предложения за подобряване на учебното съдържание от външни за ВУ специалисти (учени и практики).

Мярка 7.1.4 Включване в периодичната атестация на преподавателите на показатели, които обективно отчитат актуалността на преподавания материал от гледна точка на неговото научно и технологично ниво.

Дейност 7.2 Активизиране на партньорството на ВУ с работодателите и държавата в образователната дейност и продължаващото обучение.

Мярка 7.2.1 Подпомагане на развитието на дуалното обучение във висшето образование и на други форми за съвместно обучение (инкубатори, летни школи, кариерни събития и др.) от ВУ и работодателите.

Мярка 7.2.2 По-тясна координация между ВУ, работодателите и държавата за осъществяване на програми за продължаващо обучение, квалификация и преквалификация като основно средство за адаптиране към променящите се изисквания на пазара на труда.

Мярка 7.2.3 Стимулиране на привличането на специалисти с богат практически опит като преподаватели в българските висши училища.

Мярка 7.2.4 Стимулиране на междусекторното кариерно развитие от академична към практическа реализация и обратно.

Мярка 7.2.5 Създаване и подпомагане на дейността на центрове за учене през целия живот към ВУ.

Дейност 7.3 Активизиране на партньорството на ВУ с бизнеса и държавата в научните изследвания.

Мярка 7.3.1 Създаване на законова възможност и стимулиране на развитието на докторски програми със смесено финансиране от държавата и бизнеса по теми от интерес за бизнеса.

Мярка 7.3.2 Стимулиране на приложни изследователски програми, вкл. и чрез смесено публично-частно финансиране, за развитие на иновации с потенциал за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика.

Мярка 7.3.3 Включване на обучението по иновации, предприемачество и интелектуална собственост във всички академични планове и програми (с изключение на някои специфични професионални направления като теология и философия) според спецификата на професионалното направление и на образователната степен.

Мярка 7.3.4 Подпомагане и стимулиране на предприемаческата дейност на студентите и преподавателите чрез подходящи академични, организационни и финансови мерки.

Мярка 7.3.5 Стимулиране на предоставянето от ВУ на консултантски и образователни услуги както за фирми, така и за държавни, регионални и други публични структури.

Мярка 7.3.6 Включване на активностите при ръководство и участие в научно-приложни проекти в критериите за академично израстване и атестиране на академичния състав.

Мярка 7.3.7 Създаване и ресурсно осигуряване във ВУ на система за създаване и защита на интелектуалната собственост, включваща правилник и структура за реализация на резултатите от научните изследвания и на други обекти на интелектуалната собственост, както и за обучение на студентите и преподавателите по защита на интелектуалната собственост.

Мярка 7.3.8 Създаване и ресурсно осигуряване на национална система от офиси за трансфер на технологии, включваща изследователските ВУ. Идентифициране на водещи офиси за трансфер на технологии, които да подпомагат експертно и методически останалите офиси по отношение на дейностите, свързани със защитата и стопанската реализация на интелектуалната собственост, създадена в резултат на научни изследвания във ВУ и научните организации.

Цел 8. Повишаване на ролята на ВУ като активен фактор за регионално развитие.

Дейност 8.1. Създаване и използване на национална карта на висшето образование в Република България (НКВОРБ).

Мярка 8.1.1 Създаване на НКВОРБ, която идентифицира потребностите за развитие на висшето образование по региони и на наличния ресурс от преподаватели и потенциални кандидат-студенти, отчитайки и възможностите за привличане на чуждестранни студенти и на българи живеещи в чужбина.

Мярка 8.1.2 Използване на информацията от НКВОРБ, работодателите и ресорните министерства за допълнително развиване на системата за контролиран от държавата субсидиран прием в държавните ВУ, в съответствие с националните и регионални потребности и с прогнозите за бъдещо развитие на пазара на труда.

Мярка 8.1.3 Регламентиране на процедури, чрез които информацията от НКВОРБ да се използва за балансирано развитие на мрежата от висши училища според потребностите на регионите и според реалните възможности.

Мярка 8.1.4 Създаване на система за периодичен преглед и актуализиране на НКВОРБ с участието на представители на Съвета на ректорите, МТСП, МРРБ, Националното сдружение на общините и национално представителните организации на работниците и служителите и на работодателите.

Мярка 8.1.5 Системни усилия на национално и регионално ниво за преодоляване на съществуващите реални социални и регионални неравенства в достъпа до ВО, напр. чрез подкрепа на подготвителни курсове за кандидат-студенти сред уязвими групи и в определени региони.

Дейност 8.2 Активизиране на партньорството на ВУ с регионалните власти по отношение на интелигентната специализация и развитието на регионите.

Мярка 8.2.1 Подпомагане на подготовката на съвместни стратегически документи за развитие на отделните региони с участието на висшите училища. Развитие на съвместните стратегическите цели в хармонизирани конкретни планове за развитие на регионите и на ВУ.

Мярка 8.2.2 Стимулиране на участието на ВУ в решаването на проблеми, идентифицирани като приоритетни от регионалните власти чрез целево национално и регионално финансиране (проектно и програмно).

Мярка 8.2.3 Регламентиране и активизиране на ролята на регионалните ръководства, чрез съветите на настоятелите и други подходящи форми, при подготовката, регулярното проследяване и отчитането на мандатните програми на ректорските ръководства по отношение на съответствието с потребностите на региона.

Мярка 8.2.4 Подпомагане и стимулиране на развитието на обучителни програми за следдипломна квалификация и преквалификация (учене през целия живот), които съответстват на потребностите на региона.

Мярка 8.2.5. В силните икономически региони създаване на регионални фондове за развитие на научни изследвания и иновации.

Цел 9. Подобряване на управлението на ВУ и на системата за оценяване и акредитация.

Дейност 9.1. Гарантиране на академичната отговорност и обществения интерес във ВУ.

Мярка 9.1.1 Ясно законово регламентиране на състава и на правомощията на съветите

на настоятелите на ВУ.

Мярка 9.1.2 Превръщане на договорите между министъра на образованието и науката и избраните ректори в държавните висши училища в гарант за реформи и инструмент за отговорно и ефективно управление.

Мярка 9.1.3 Обвързване на размера на държавната субсидия с изпълнението на договора между министъра на образованието и науката и ректора.

Мярка 9.1.4 Назначаване на служителите за предварителен-финансов контрол по ЗФУКПС във ВУ от министъра на образованието и науката.

Мярка 9.1.5 Стимулиране на въвеждането на информационни системи с цел повишаване на прозрачността и взаимен контрол на ректорското ръководство и ръководителите на основни звена.

Мярка 9.1.6 Развитие, усъвършенстване и интегриране на регистрите за висшето образование, поддържани от НАЦИД, като източник на обективна статистическа информация и инструмент в помощ на формирането на политики и взимането на управленски решения относно развитието на висшето образование.

Дейност 9.2. Превръщане на акредитацията в обективен инструмент на външното оценяване.

Мярка 9.2.1 Включване на повече чуждестранни експерти при акредитацията.

Мярка 9.2.2 Приемане на ясни и обективно измерими индикатори за различните видове акредитационни процедури.

Мярка 9.2.3 Заместване на докладите за самооценка на ВУ с подаване на конкретни данни по обективно измеримите критерии.

Мярка 9.2.4 Създаване на обща за висшите училища, НАЦИД, НАОА и МОН електронна платформа, съдържаща данните, необходими за акредитационните процедури.

Мярка 9.2.5 Засилване на аналитичния потенциал на НАОА, като оценките да са обвързани и с реализирането на визията и програмата за развитие на ПН и ВУ.

Цел 10. Подобряване на структурата и ефикасността на висшето образование.

Дейност 10.1 Развиване на свързаност между висшите училища в страната и споделяне на общи ресурси за обучение и научни изследвания.

Мярка 10.1.1 Стимулиране на система за съвместно използване на материалната база (учебни лаборатории, обучителни бази, спортни бази и др.) от две и повече висши

училища и/или научни институти с цел повишаване на качеството и ефективността на обучението.

Мярка 10.1.2 Подпомагане на обмена и на споделеното използване на преподаватели от две и повече висши училища, както и на специалисти от научни институти, разположени в един и същи регион, по базови дисциплини като математика, физика, химия, чужд език, спорт и др.

Мярка 10.1.3 Стимулиране на развитието на интердисциплинарни учебни планове и на хибридни специалности, комбиниращи дисциплини от две и повече професионални направления, които се осъществяват от две или повече висши училища.

Мярка 10.1.4 Доразвиване и обогатяване на системата от национални научни програми за обединяване на капацитета и дейностите на висши училища и научни организации за решаване на обществено значими научни и научно-приложни проблеми.

Мярка 10.1.5 Стимулиране на развиването на регионални и на тематични клъстери между няколко висши училища и фирми за съвместно разработване на обекти на интелектуална собственост и иновации, даващи конкурентно предимство на глобалните пазари, при зачитане на интелектуалната собственост на ВУ при стопанската реализация на тези обекти.

Мярка 10.1.6 Стимулиране на обединяването на висши училища и научни организации (вкл. институти на БАН и ССА) на доброволен принцип и на създаването на консорциуми за висше образование.

Дейност 10.2 Дефиниране на изследователски, образователни и професионални висши училища с ясно очергана специфика.

Мярка 10.2.1 Дефиниране на ВУ и на отделни професионални направления във ВУ като изследователски въз основа на обективни критерии, като броя на публикациите в реферирани и индексирани издания (вкл. патенти) и други критерии според спецификата на съответната научна област, нормирани спрямо броя преподаватели. Например, изследователско ВУ може да е това, в което всички ПН обучават магистри и поне 50% от действащите студенти се обучават в изследователски ПН.

Мярка 10.2.2 Дефиниране на образователни висши училища, които обучават само бакалаври и магистри или в които дялът на студентите обучавани в изследователски ПН не е висок. Например, образователни могат да са тези ВУ, в които дялът на действащите студенти, обучавани в изследователски ПН, е по-нисък от 50% от общия брой действащи студенти в даденото ВУ.

Мярка 10.2.3 Очертаване в НКВОРБ на регионалните потребностите от колежи, които обучават само професионални бакалаври.

Мярка 10.2.4 Въвеждане на специфични критерии и отделни класации при оценяването на различните видове висши училища чрез Рейтинговата система.

Мярка 10.2.5 Законово регламентиране на различията по отношение на изискванията, финансирането, акредитацията, организацията на обучението, научните изследвания, управлението и другите присъщи дейности на съответните видове висши училища.

Мярка 10.2.6 Дефиниране на обективни критерии и процедура за трансформиране на един вид висше училище в друг при наличие на обществена необходимост и на необходимия човешки и материален ресурс (или при загуба на необходимост и/или ресурси).

Дейност 10.3 Въвеждане на по-гъвкава система за продължителността на образователно-квалификационните степени „бакалавър“ и „магистър“.

Мярка 10.3.1 Да се въведе законодателно възможност за редовно и дистанционно обучение в ОКС „бакалавър“ с продължителност от 3 академични години, като продължителността за дадено професионално направление да е еднаква за всички висши училища в страната. Пояснения: Преминаването към 3-годишно обучение в ОКС „бакалавър“ ще се осъществява само при наличие на консенсус между всички ВУ, обучаващи в съответното ПН, че може да се осигури качествено обучение в рамките на 3 академични години. Разликата между ОКС „бакалавър“ и ОКС „професионален бакалавър“ е в целите и съдържанието на обучението – ОКС „професионален бакалавър“ осъществява специализиращо обучение за дадена професия, докато ОКС „бакалавър“ е широко образователна степен, независимо от продължителността на обучението в нея.

Мярка 10.3.2 Да се осигури държавно субсидиране на редовно, дистанционно и задочно обучение в ОКС „магистър“ с продължителност от 2 години, ако то надгражда 3-годишно обучение в ОКС „бакалавър“.

Мярка 10.3.3 Чрез национални и/или оперативни програми да се осигури субсидиране за допълнителна квалификация и/или преквалификация, вкл. и чрез завършване на ОКС „магистър“ за лица, които са придобили висше образование преди повече от 5 години (в т.ч. и лица завършили ОКС „магистър“).

7. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА.

По Цел 1. *Разработване на устойчив механизъм за осъвременяване на съществуващите и създаване на нови учебни програми.*

- P1.1 Разработен и внедрен механизъм за регулярно осъвременяване на съществуващите и създаване на нови учебни планове и програми във всяко ВУ;
- P1.2 Усъвършенствани профили на компетентностите на всяка специалност и постигнат баланс между различните видове компетентности;
- P1.3 Въведени интегрални учебни планове и хибридни дисциплини, които включват преподаватели от различни научни области и професионални направления;
- P1.4 Включени във всички учебни планове на дисциплини и на практическо обучение по новите дигитални технологии и на базово обучение по алгоритмично мислене.
- P1.4 Изградени научни инфраструктури в партньорство с бизнеса за приоритетни специалности;
- P1.5 Включени социални и/или хуманитарни дисциплини в учебните планове на другите професионални направления, на дисциплини от точните науки в хуманитарните и социалните направления, както и спортни дисциплини в учебните планове на всички специалности;
- P1.6 По-нататъшно развитие и поддържане на механизмите за проследяване на реализацията на дипломираните студенти на ниво ВУ, ПН и на национално ниво.
- P1.7 Реализирана национална програма за популяризиране и развитие на масовия университетския спорт, която е активизирала участието на студентите в спортни дейности.
- P1.8 Съществено подобрена и модернизирана спортна база във висшите училища.
- P1.9 Създадена система за подкрепа и финансиране на подготовката и участието на водещите спортисти от ВУ в студентските и националните първенства.

По Цел 2. *Въвеждане на съвременни, гъвкави и ефективни форми и методи на обучение.*

- P2.1 Функциониращи Центрове за обучителни ресурси във ВУ, в които се обучават поне 50% от действащите студенти и създаване на устойчива система за обучение на преподаватели в съвременни методи на преподаване, изпитване и оценяване;
- P2.2 Визуализиране на над 50 % от образователните материали;
- P2.3 Повишено техническото, технологичното и информационно ниво на преподавателите и служителите във ВУ;

- P2.4 Вградени форми и методи в процеса на обучение и в научните изследвания, които използват изкуствен интелект във ВУ, в които се обучават поне 50% от действащите студенти;
- P2.4 Създадена университетска дигитална среда, осигуряваща непрекъсната интелектуална стимулация и възможност за електронно дистанционно обучение;
- P2.5 Включени в акредитацията показатели, които оценяват и насърчават качеството, ефикасността и ефективността на аудиторното и библиотечното обзавеждане;
- P2.6 Висок дял на завършващи студенти с развито абстрактно, асоциативно и творческо мислене, потвърден от работодателите им;
- P2.7 Висок дял на практическо обучение, насочено от ясно заявени потребности на работодателите и предварително договорени работни места.

По Цел 3. *Подобряване на организацията и на ефективността на образованието във ВУ.*

- P3.1 Увеличено финансиране за ВО – с 20% годишно за обучение и с 10 млн. лв. годишно за научна дейност (институционално финансиране на ВУ, съгласно чл. 91 ал. 1 т. 2 и чл. 91 ал. 9) ежегодно до 2030;
- P3.2 Въведен финансов модел, който стимулира качеството на образованието и високите научно-изследователски резултати;
- P3.3 Редуциран прием в ПН в съответните ВУ с най-ниско качество в рамките на направлението;
- P3.4 Намален брой на ПН с ниско качество и ниска степен на реализация на завършилите студенти в съответните ВУ;
- P3.5 Повишен брой учебни планове и учебни програми, изготвени с участието на представители на бизнеса и други външни партньори;
- P3.6 Повишен брой съвместни бакалавърски и магистърски специалности;
- P3.7 Повишен брой специалности и програми с издаване на двойни дипломи;
- P3.8 Увеличен брой общи магистратури и докторантури между БАН, ССА и ВУ;
- P3.9 Увеличен брой ВУ, реално прилагачи кредитната система, вкл. при мобилност.

По Цел 4. *Интернационализация на висшето образование и включване в международни образователни и научни мрежи*

- P4.1 Поне 50% от българските висши училища, включени в мрежи от европейски университети;

- P4.2 Увеличен дял на студентите, които се обучават в съвместни образователни програми между български и чуждестранни ВУ, както и в специалности и програми на чужд език;
- P4.3 Увеличен брой на чуждестранните студенти и преподаватели в българските висши училища;
- P4.4 Увеличен брой на мобилностите, реализирани от българските студенти, докторанти и преподаватели в чуждестранни университети и висши училища;
- P4.5 Увеличен брой учебници, учебни помагала и монографични трудове на чужди езици.

По Цел 5. *Стимулиране на участието на младите преподаватели.*

- P5.1 Подобрена комуникация между преподавателите и студентите, съобразно специфичните особености на различните генерации студенти;
- P5.2 Добре мотивирани млади преподаватели, обединени в гъвкави между-университетски академични, културни и спортни програми;
- P5.3 Висока степен на експертна ангажираност на младите преподаватели, насочена към местната и централната власт;
- P5.4 Нарастващ брой докторанти, участващи в конкурси за асистенти;
- P5.5 Стимулираща младите преподаватели материална, социална и икономическа среда, водеща до подобрена преподавателска и научна дейност;
- P5.6 Университетски фондове за финансово осигуряване на участието на млади преподаватели в международни научни програми, конференции, симпозиуми и практики.

По Цел 6. *Активизиране на научната дейност във висшите училища и научните организации.*

- P6.1 Обособени две части на субсидията за изследователските ПН – за издръжка на обучението и за научни изследвания, като размерът на субсидията за научни изследвания се определя по обективни критерии за научните резултати и е не по-малко от 40% от общата субсидия;
- P6.2 Размер на стипендиите на докторантите, който е на ниво поне 150% от минималната работна заплата;
- P6.3 Въведени коефициенти в държавната субсидия, отпускана за обучение в различните образователни степени, които отразяват съществените различия в стойността на обучението в съответната степен;

P6.4 Законово регламентиране и ресурсно осигуряване на научна специализация под формата на постдокторантура;

P6.5 Въведена национална система за превенция и контрол на плагиатството при публикуване на научни трудове и в конкурсите за академично израстване.

По Цел 7. Изграждане на ефективна връзка образование-наука-бизнес.

P7.1 Развито дуално обучение във висшето образование в ПН с техническа насоченост, в които се обучават поне 50% от всички действащи студенти в ПН с такава насоченост;

P7.2 Създадени центрове за учене през целия живот към поне 50% от ВУ;

P7.3 Създадена система във всяко ВУ за регулярно актуализиране на учебното съдържание в съответствие с най-новите постижения на науката и технологиите

P7.4 Нормативно регламентирана възможност за развитие на докторски и пост-докторантски програми със смесено финансиране от държавата и бизнеса;

P7.5 Включени обучителни курсове по иновации, защита на интелектуална собственост и предприемачество в 80% от академичните учебни планове;

P7.6 Създадени и функциониращи поне 100 фирми към ВУ, които комерсиализират научни идеи и иновации в практиката.

По Цел 8. Повишаване на ролята на ВУ като активен фактор за регионално развитие.

P8.1 Създадена национална карта на висшето образование в Република България (НКВОРБ) и на система за нейното използване, периодичен преглед и актуализиране;

P8.2 Създадени и изпълнявани съвместни стратегически програми между ВУ и регионалните власти за обучение, учене през целия живот, приложни научни изследвания и иновации в полза на региона за всеки от основните региони на планиране.

По Цел 9. Подобряване на управлението на ВУ и на системата за оценяване и акредитация.

P9.1 Приети и изпълнявани програми за стратегическото развитие на всяко ВУ;

P9.2 Ясно регламентирани правомощия на съветите на настоятелите на ВУ в ЗВО;

P9.3 Сключени договори между министъра на образованието и науката и ректорите на всички държавни ВУ;

- P9.4 Размер на държавната субсидия за висшите училища, обвързан с изпълнението на договора между министъра на образованието и науката и ректора;
- P9.5 Назначени служители за предварителен-финансов контрол по ЗФУКПС във ВУ от министъра на образованието и науката;
- P9.6 Въведени унифицирани информационни системи във всички ВУ;
- P9.7 Във всяко ВУ са въведени вътрешни системи за управление на качеството, които са основани на описание и анализ на ключовите процеси и дейности на висшето училище и тяхната взаимосвързаност; включват система за вътрешни одити по качеството; обвързани са с вътрешните правила за работната заплата въз основа на количеството и качеството на преподаването и на научно-изследователската работа на членовете на академичния състав; с повишени изисквания при атестация на преподавателите; и включващи ефективен механизъм за отчитане на мнението на студентите;
- P9.8 Увеличен брой включени чуждестранни експерти при акредитацията;
- P9.9 Въведена стандартизирана методика, която отчита максимално обективно качеството на образованието в различните ВУ и ги диференцира успешно;
- P9.10 Докладите-самооценка на ВУ заместени с подаване на конкретни данни по обективно измеримите критерии в информационната система на НАОА;
- P9.11 Създадена обща за всички ВУ, НАОА и НАЦИД информационна система, която редовно захранва с данни необходимите за акредитацията критерии.

По Цел 10. *Подобряване на структурата и ефикасността на висшето образование.*

- P10.1 Развита система за споделено използване на материална база и преподаватели от ВУ, която осигурява по-високо качество и ефикасност на обучението.
- P10.2 Законово регламентирана и развита система за предоставяне на обучение по интердисциплинарни учебни планове и хибридни специалности, осъществявани от две или повече висши училища.
- P10.3 Създадена и оптимизирана, добре функционираща система от изследователски и образователни ВУ и самостоятелни колежи с ясно очертана специфика;
- P10.4 Всички изследователски ВУ и колежи са включени в регионални и/или тематични клъстери с фирми за съвместно развитие на иновации.
- P10.4 Въведена законодателно възможност за редовно обучение в ОКС „бакалавър“ с продължителност от 3 академични години, със съответно съкращаване на срока за задочно и дистанционно обучение;

P10.5 Осигурено държавно субсидиране на обучението в ОКС „магистър“ с продължителност от 2 години, ако надгражда 3-годишно обучение в ОКС „бакалавър“.

8. ОРГАНИЗАЦИЯ, КОНТРОЛ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СТРАТЕГИЯТА.

8.1. Организация на изпълнението на стратегията

Отговорен държавен орган за изпълнение на настоящата Стратегия е **Министерският съвет**, който има следните функции в тази връзка:

- Приема многогодишен оперативен план за изпълнение на Стратегията;
- Координира изпълнението на оперативния план от държавните органи;
- Периодично, но не по-рядко от всяка 2-ра година, приема отчет за изпълнението на оперативния план и актуализиран план за следващия период;
- При необходимост прави предложения пред Народното събрание за актуализация на Стратегията;
- Включва целите, дейностите и мерките залегнали в стратегията при разработването на Националната програма за развитие, Споразумението за партньорство с ЕК за съответния програмен период, дългосрочните и краткосрочни бюджетни прогнози, Закона за държавния бюджет и други програмни, нормативни и финансови държавни документи.

Оперативната дейност по изпълнение на Стратегията се осъществява от **Министерството на образованието и науката**, което има следните функции:

- Подготвя проекти на документи във връзка с изпълнението на стратегията, които представя за разглеждане от Министерския съвет, включително и проекти за актуализация на Стратегията;
- Подготвя предложения за промени в закони и други нормативни актове за изпълнение на стратегията;
- При подготовка на предложенията ги съгласува с други заинтересовани министерства, държавни органи, висши училища, социалните партньори и академичната общност;
- Оказва методическа помощ и подпомага дейностите на другите министерства и държавни, областни и общински органи по изпълнение на стратегията.

Ресорните министерства, съгласувано с Министерството на образованието и науката, осъществяват дейностите за развитие на висшето образование в съответния ресор, като използват мерките, предвидени в стратегията.

В рамките на компетенциите си **Министерството на външните работи** оказва съдействие на Министерството на образованието и науката и на висшите училища за привличане на студенти, докторанти, постдокторанти и преподаватели от чужбина, а също и за подпомагане на мобилността на студентите, преподавателите и служителите от българските ВУ.

За подпомагане дейността на държавните органи по изпълнение на Стратегията ще бъде създаден **Обществен съвет за развитие на висшето образование в Република България**, който включва представители на Съвета на Ректорите на висшите училища в Република България, БАН, ССА, НПСС, НАОА, Националното сдружение на общините в Република България, Асоциацията на организациите на българските работодатели, национално представените синдикални организации и на академичната общност. Към съвета могат да бъдат асоциирани представители на МОН, НАЦИД, МТСП, ресорни министерства, национално представените работодателски организации и др. Съветът ще има аналитични функции по отношение на развитието на висшето образование и на изпълнението на Стратегията, ще следи за успешно реализиране на Стратегията и нейното актуализиране. Основна функция на Съвета е да подготвя периодични аналитични доклади, които да придружават отчетите на МОН по изпълнението на Стратегията.

Общественият съвет играе ролята и на обществен аналитичен център по проблемите на ВО, който организира широки обществени обсъждания, експертни обсъждания по специфични актуални въпроси, анализира и предлага решения в областта на висшето образование и подпомага структурите на МОН при формулиране на държавните приоритети в областта на ВО, отчитайки спецификата на различните региони и висши училища.

8.2. Контрол по изпълнението на Стратегията

Контролът по изпълнение на Стратегията се осъществява от Народното събрание. Народното събрание разглежда и приема отчетите на Министерския съвет за изпълнението на Стратегията и при необходимост я актуализира. Ресорната комисия на Народното събрание разглежда отчетите на Министерския съвет за изпълнение на Стратегията и докладите към тях от Обществения съвет. При съществено неизпълнение на стратегията комисията може да предложи на Министерския съвет промени в организацията по изпълнение на стратегията, включително и в състава на отговорните държавни органи.

Обществен контрол върху изпълнението на дейностите по стратегията се осъществява от академичната общност, социалните партньори, представители на обществото и на работодателите, които имат отношение към развитието на висшето образование в Република България.

8.3. Инструменти и финансиране на изпълнението на Стратегията

Инструменти за реализиране на дейностите предвидени в Стратегията са: изменения и допълнения към закона за висшето образование, закона за развитие на академичния състав, закона за насърчаване на научните изследвания и правилниците за тяхното

прилагане; изменения и допълнения в решенията и постановленията на МС; национални програми в областта на висшето образование; национални научни програми; целеви операции по програми, съфинансирани от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ); изменения в правилниците на висшите училища и др. Използването на тези инструменти за реализиране на конкретните дейности и мерки в Стратегията е детайлизирано в **Приложение 1**.

Финансирането на изпълнението на настоящата Стратегия се осъществява индикативно от държавния бюджет, средства от ЕСИФ, програмите на ЕС „Еразъм+” и „Хоризонт Европа“, както и чрез дарения, спонсорство и други източници. Бюджетът и източниците на финансиране ще бъдат описани в оперативния план за изпълнение на Стратегията.